

ดังกล่าวเด็กน่าจะโตพอสมควรที่จะดูแลตนเองได้แล้ว เด็กชายมุสลิมในชุมชนรับรู้ว่าคนต้องเข้าสุหนัตเนื่องเพราะได้เห็นแบบอย่างจากครอบครัวอื่นรวมทั้งจากการบอกเล่าของพ่อและแม่

3.3 การแต่งกายเป็นประเพณีที่ถ่ายทอดโดยผู้เป็นพ่อและแม่ทำการขัดเกลาโดยตรงและโดยอ้อมคือ โดยตรงนั้นพ่อแม่จะบอก สอนลูกให้แต่งตัวให้ถูกต้องตามหลักการอิสลาม อวัยวะที่พึงปกปิดของชายคือ ตั้งแต่ใต้สะดือจนถึงหัวเข่า ส่วนผู้หญิงพึงปกปิดอวัยวะตั้งแต่สามารถเปิดเผยใบหน้าและฝ่ามือได้ แม้ว่าเด็กจะยังแต่งตัวไม่ครบสมบูรณ์ตามหลักการอิสลาม แต่เด็กมุสลิมจะพยายามเลียนแบบการแต่งกายจากพ่อ และแม่ของเขาซึ่งเป็นการแต่งกายตามหลักการอิสลาม นอกจากนั้นพ่อแม่ได้ปลูกฝังการแต่งกายของลูก ๆ ด้วยการแต่งกายให้พวกเขาเมื่อยังเป็นเด็กให้มีรูปแบบตามหลักการอิสลามโดยเฉพาะวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ฮารีรายออีดิลฟิตรี หรือวันเฉลิมฉลองการสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนแห่งการถือศีลอดหรือเดือนรอมฎอน รายอฮัจยี หรืออีดิลอัฎฮา หรือวันเฉลิมฉลองการสิ้นสุดการประกอบพิธีฮัจย์ที่นครเมกกะฮ์เป็นต้น รวมถึงการแต่งกายของเด็กในโอกาสที่จะไปเรียนที่โรงเรียนดาดิการ์ หรือโรงเรียนประถมศึกษาศาสนา

3.4 การทำอะกีเกาะฮ์เป็นการเฉลิมฉลองขอบคุณพระเจ้าที่ประทานลูกให้แก่ครอบครัวนั้นด้วยการเชือดควัว หรือแกะ หรือแพะ ครอบครัวเดียวในชุมชนบ้านคลองมีความเชื่อว่าถ้าลูกเป็นเด็กผู้หญิงต้องเชือดแพะ หรือแกะ 1 ตัว หรือเนื้อวัว 1 ส่วน ถ้าเป็นเด็กผู้ชายต้องเชือดแพะ หรือแกะ 2 ตัว หรือเนื้อวัว 2 ส่วน หากไม่มีความสามารถอนุญาตให้เชือดแกะหรือแพะ 1 ตัวหรือวัว 1 ส่วนได้

3.5 การเรียนอัลกรุอานนั้น พ่อและแม่ที่มีความสามารถสอนอ่านอัลกรุอานแก่ลูกด้วยตัวของพวกเขาเอง และส่งเรียนอัลกรุอานต่อที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะ ภายหลังจากลูก ๆ ของพวกเขาจบการศึกษาจากโรงเรียนประถมศึกษา สำหรับผู้ที่ไม่มีความสามารถในการสอน เช่น อ่านอัลกรุอานไม่ได้ มีกิจธุระมาก เป็นต้น ส่งลูกเรียนอัลกรุอานกับโต๊ะครูที่สอนอัลกรุอานที่ปอเนาะ และโต๊ะอิหม่ามซึ่งสอนที่มีสติดี การเรียนอัลกรุอานที่ปอเนาะและมัสยิดจะสอนกัน 2 ช่วงเวลาคือ ช่วงค่ำ และช่วงเช้ามืด หลังเวลาละหมาดมักริบ และละหมาดซุบฮีตามลำดับ

จากการศึกษาบทบาทและหน้าที่ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวเดี่ยว สะท้อนให้เห็นว่า พ่อและแม่ในครอบครัวเดี่ยวมีบทบาทหลักในกระบวนการขัดเกลาในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดหลักปฏิบัติ 5 ประการ หลักศรัทธา 6 ประการ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยถ่ายทอดทั้งทางตรงด้วยการอบรมสั่งสอน ว่ากล่าวตักเตือน และโดยทางอ้อมด้วยการทำตนเป็นแบบอย่าง จัดให้มีประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวซึ่งเป็นหน้าที่ที่ก่อให้เกิด

(eufunction) จนเกิดบูรณาการในครอบครัว และการลดปัญหาสังคมตามทัศนะของเดอร์ไคม์ (Derkheim, 1969 อ้างถึงใน ประจิดตร มหาหิง, 2544 : 218)

ครอบครัวขยาย : บทบาทในกระบวนการจัดกลทางสังคม

การศึกษาบทบาทในกระบวนการจัดกลทางสังคมของครอบครัวขยายในชุมชนบ้านคลอง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเช่นเดียวกับการเก็บรวบรวมข้อมูลในบทบาทดังกล่าวของครอบครัวเดี่ยวที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสัมภาษณ์พ่อและแม่ในครอบครัวขยายถึงบทบาทและหน้าที่ของเครือญาติเช่น พ่อตาแม่ยาย หรือพ่อตัวแม่ตัวว่ามีส่วนช่วยเหลือในกระบวนการจัดกลทางสังคมแก่ลูกอย่างไร ในการสัมภาษณ์พูดคุยกับพ่อและแม่ในครอบครัวขยายจะมีเครือญาติในครอบครัวร่วมสนทนาและให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยถือว่าเครือญาติดังกล่าวเป็นผู้ให้ข้อมูลเช่นเดียวกับพ่อและแม่ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ผลการศึกษาบทบาทหน้าที่ของครอบครัวขยายในการจัดกลทางสังคมมีดังนี้

1. ครอบครัวกะมุเต็ง

ครอบครัวกะมุเต็งเป็นครอบครัวที่ผู้วิจัยคุ้นเคยมากก่อน เมื่อผู้วิจัยรู้ว่าอัสนีย์คลอดลูกคนแรกจึงไปเยี่ยมเขา และถือโอกาสสัมภาษณ์บทบาทหน้าที่ในการจัดกลทางสังคมของครอบครัวนี้ โดยเริ่มแรกผู้วิจัยได้อธิบายเหตุผลของการสัมภาษณ์ว่าเพื่อการศึกษาวิจัย อัสนีย์และอาชีเยาะหรือแม่ของเขาซึ่งนั่งร่วมอยู่ด้วยเข้าใจ และให้สัมภาษณ์ด้วยความเต็มใจ โดยส่วนมากอาชีเยาะจะเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ เพราะอัสนีย์มีท่าทางเขินอาย แต่เมื่อพูดคุยสักพักอัสนีย์แสดงความคิดเห็นมากขึ้นและเป็นเวลาที่ฮารูนกลับถึงบ้าน ผู้วิจัยจึงถือโอกาสขอสัมภาษณ์ด้วยโดยอธิบายเหตุผลของการ สัมภาษณ์เหมือนครั้งที่อธิบายแก่อัสนีย์และแม่ของเขา เมื่อแวนอาร์งค์เข้าใจแล้วผู้วิจัยสัมภาษณ์ฮารูนด้วยความเป็นกันเอง

อัสนีย์ผู้ได้รับการจัดกล : การปลูกฝังความศรัทธาและการสอนหลักปฏิบัติ

อาชีเยาะแม่ของอัสนีย์บอกว่า “กะเยาะสอนอัสนีย์ให้ละหมาดและปอซอดตอนเขาอายุ 8 ขวบพอ 10 ขวบก็ปฏิบัติได้จริงอย่างเคร่งครัด ส่วนชะกาตพีตเราะห์กะเยาะทำให้เขาตั้งแต่เกิดเขาเรียนรู้ว่ามุสลิมต้องจ่ายชะกาตตอนอายุ 8 ขวบ ทั้งหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติเขาเรียนรู้ตอนนั้นหมดเลย กาลิมะฮ์ซาฮาอะหรือถ้อยคำปฏิญาณตนไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ กะเยาะสอนครั้งละนิดครั้งละหน่อย”

การกล่อมลูก

อาซีเยาะบอกว่า “อิสনীย์เขากล่อมลูกตามแบบอย่างการกล่าวคำละหมาดอะลาฮะ อิลลาฮา อิลลอลลอฮ”

การสอนอ่านอัลกุรอาน

อาซีเยาะบอกว่า “กะเยาะสอนอิสনীย์และลูก ๆ ทุกคนอ่านอัลกุรอานตั้งแต่เขายังพูดไม่ชัด ถ้ากะเยาะไม่อยู่บ้าน น้าของเขาเป็นคนสอน พอเขาโตเขาไปเรียนกับโต๊ะครูที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะ”

อิสনীย์และการแต่งงาน

อาซีเยาะบอกว่า “จัดพิธีแต่งงานให้อิสনীย์กับฮารูนตอนกลางคืนที่บ้านยาย และจัดเลี้ยงอาหารแก่ชาวบ้านในตอนกลางวัน หลังจากแต่งงานตามพิธีกรรมศาสนาได้ 1 อาทิตย์ซึ่งทำที่บ้านน้าของอิสনীย์ ผู้ที่มาร่วมทำพิธีกรรมแต่งงานได้แก่ โต๊ะอิหม่าม โต๊ะคอเต็บ และโต๊ะบีลาต” เขาเล่าต่อไปอีกว่า “กินสอคไม่มากเพราะสามีของอิสনীย์เป็นคนคอหวนะห์ (คนเผยแพร่ศาสนา) ในวันนั้นเชือดวัวเพื่อเลี้ยงชาวบ้าน”

การอะซานและอิกอมัตลูกที่เพิ่งคลอด

อาซีเยาะเล่าว่า “สามีของอิสনীย์เป็นคนทำอะซานและอิกอมัตแก่ลูกที่เพิ่งคลอดที่โรงพยาบาลด้วยตัวของเขาเอง”

การเปิดปากลูก (ตะสุนิ)

อาซีเยาะเล่าว่า “ภายหลังจากคลอดได้ 1 สัปดาห์ ฮารูนเปิดปากให้ลูกด้วยการอ่านลาอิลลาฮาอิลลอลลอฮ ขยี้ลูกอินทผาลัม ลูกองุ่นแห้ง น้ำตาลมเช (น้ำตาลก้อน) แล้วแตะที่ปลายลิ้นของเด็ก และน้าของอิสনীย์เป็นคนโกนผม ซึ่งเขาอ่านบิสมิลลาฮิรเราะห์มานิรอฮีม (หมายถึงด้วยพระนามของอัลลอฮผู้ทรงเมตตากรุณายิ่ง” ก่อนแล้วจึงโกนผม ส่วนอิสনীย์เป็นคนเขียนคิ้วให้ลูก” ฮารูนเพิ่มเติมว่า “การเปิดปากลูก ถ้าจะให้ดีจริง ๆ ต้องเรียกโต๊ะครูให้เปิดปากหลังจากเด็กเกิดแล้ว 7 วัน หรือ 11 วัน หรือ 21 แล้วต้องเตรียมแพะเพื่อจัดเลี้ยงฉลอง”

การทำอะก็เก๊ะฮู

อาซีเยาะบอกว่าตอนนี้เขากำลังหาแพะ 2 ตัว เพื่อทำอะก็เก๊ะฮูเลี้ยงฉลองที่ได้เด็กผู้ชาย”

อัสนีย์เล่าถึงวันแต่งงาน

อัสนีย์เล่าว่า “พิธีกรรมแต่งงานก็เหมือน ๆ กับคนอื่น ๆ หลังจากแต่งงานเขาอยู่บ้านนี้ 3 คืน นีไปอยู่บ้านเขา 3 คืน หลังจากนั้นมาอยู่บ้านแม่ (อาซีเยาะ)”

บทบาทการถ่ายทอดความศรัทธาของฮารูน

ผู้วิจัยถามฮารูนว่าวางแผนจะปลูกฝังความศรัทธาในพระเจ้าตอนลูกอายุเท่าไร เขาบอกว่า “ตอนนี้ก็ยากเพราะเด็กยังเล็ก พอเขาพูดได้เราก็สอนเขาได้”

การสอนอัลกุรอาน

ฮารูนบอกว่า “ผมมอบหมายให้แม่เขาเป็นคนสอนอ่านอัลกุรอาน เพราะแม่เขาเก่ง ถ้ามีเวลาผมก็สอนเอง”

จากปากของฮารูนในวันแต่งงาน

ฮารูนเล่าว่าถึงพิธีกรรมแต่งงานของเขาเองว่า “ตอนแต่งงานมีโต๊ะอิหม่าม โต๊ะบิลาล โต๊ะคอยเต็บ มาทำพิธี ส่วนผมกล่าวกาติมะฮ์ (ถ้อยคำ) อากุตรีมอนีกะฮูฮิซะเวนขอ บาเยาะแก สือบุด (นั้นขอรับการแต่งงานด้วยเงินสอดคั่งที่ได้กล่าวมา)”

2. ครอบครัวยะโก๊ะ

บนแคร่ใต้ถุนบ้านมะเต๊ะ

เขาเคาะคือชื่อตามทะเบียนบ้าน สำหรับผู้วิจัยและคนอื่น ๆ เขาเคาะแทนตัวเองว่า “กะจิ” หรือน้ำ การพูดคุยสนทนาอย่างเป็นกันเองเกิดขึ้นบนแคร่ ใต้ถุนบ้านของมะเต๊ะซึ่งมีฐานะเป็นป่า และแม่บุญธรรมของเขาเคาะ

เรื่องเล่าของเขาเคาะ

เขาเคาะเล่าว่า “สมัยก่อนกะจิอยู่กับมะเต๊ะ เขาเป็นพี่สาวของแม่ (ฟ้า) และเป็นแม่

บุญธรรมด้วย ต่อมาพอเขามีลูกกะจิกี้แต่งงานกับลูกสง (อับดุลรอฮิมซึ่งเป็นสามี) แล้วย้ายมาอยู่กับ พ่อซึ่งเขาแต่งงานกับน้ำของกะจิกี้ชื่อสีตีบุงอ”

เขาเคาะกับบทบาทการปลูกฝังหลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ

เขาเคาะเล่าว่า “กะจิกี้ลูกให้ละหมาด ให้เรียนศาสนา เรียนสามัญ ถ้าไม่ใช่เขาก็ไม่ทำ เพราะเขายังเด็ก กะจิกี้ใช้เขาตั้งแต่เขาอายุ 4 หรือ 5 ขวบ แต่ก่อนลูกสาวคนโตเรียนที่ตรุณศาสน์ วิทยา (โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะ) แล้วมาเรียนต่อสายอาชีพที่วิทยาลัยอาชีพ ศึกษาปัตตานี คนโตตั้งใจเรียนหน่อย คนกลางไม่ชอบเรียนไม่ตั้งใจเรียน เขาไม่อยากจะเรียนที่ ปอเนาะ กะจิบอกเขาให้เรียน แต่เขาไม่เรียน ตอนนี้นำกำลังเรียนที่โรงเรียนวุฒิชัยวิทยา”

“ลูก ๆ กะจิกี้เรียนศาสนาตอนอายุ 7 ขวบ เขาอ่านบทคุนเข้าห้องน้ำได้ โรงเรียนดาดี การ์ สอนศาสนาให้เขา การสอนให้เขานับคนมีศรัทธาต้องสอนด้วยความรู้ ถ้าเราไม่สามารถสอน เขาได้ เราส่งเขาไปโรงเรียน ช่วงเขาเรียนดาดีการ์นั้นแหละที่เขารู้จักชื่อมลาอีกะยู ซ็อนกี โรงเรียน ดาดีการ์เขาจะสอนเอง เด็กจะเรียนรู้อะไรก็ต้องมาจากโรงเรียนดาดีการ์ก่อน”

“กะจิสอนละหมาดตั้งแต่เขาอายุ 7 ขวบแล้ว บอกให้เขาไปละหมาดที่มัสยิด ให้เรียน เจริญหรือครูสอนศาสนา ก็บอกให้ละหมาดหลังเรียนเรียนดาดีการ์ และละหมาดซุบฮิช่วงเช้า เขา ละหมาดเอง เขารู้เพราะเจริญสอนแล้วว่าละหมาดอย่างไร”

“กะจิบอกเขาให้ป้อซอ (ถือศีลอด) ฟารีซันป้อซอตอนอายุ 9 ขวบแล้ว วันนั้นอายุ 7 ขวบเขาก็ถือศีลอดครึ่งวัน พออายุ 10 ขวบเขาป้อซอครบ ปีนี้เขาขาด 3 วัน ส่วนลูกสาวตอนเขา อายุ 9 ขวบก็ถือศีลอดแล้วไม่เหมือนผู้ชาย”

“ตอนเขาอายุ 7 ขวบ เป็นช่วงที่เขาเรียนดาดีการ์นั้นแหละที่เขาติดคำ “ลาอิลลาฮา อิลลอลลอฮู มุฮัมมัดดารอซูลลุลลอฮู” หลักศรัทธา....เขารู้ตอนนั้นหมด กอดคอฮัดรหรือความ ศรัทธาในกฏสภาวะเขาไม่รู้เพราะยังเด็ก ตอนโตขึ้นหน่อยแหละเขาจะรู้เกี่ยวกับความดีความชั่วมา จากพระเจ้า กะจิกี้อยากให้เขาได้เรียนศาสนาด้วย อยากให้เขาได้รับความดีทั้งโลกนี้และโลกหน้า ลูกคนกลางอยากให้เขาเรียนที่ปอเนาะแต่จะอย่างไรได้เขาไม่ชอบ คนเราต้องเรียนทั้ง 2 อย่าง จะได้สบาย ทั้งโลกนี้และโลกหน้า (ชีวิตหลังความตาย)”

การเรียนอัลกุรอาน

อับดุลรอฮิมเล่าว่า “ลูก ๆ เรียนกับแบฮิ (โตะอีมาม) ตั้งแต่อายุ 7 ขวบ เรียนทั้งตอน เช้าก่อนพระอาทิตย์ขึ้น และตอนค่ำหลังละหมาดมัฆริบ ตอนนีเขาก็ยังเรียนอยู่ อัสมะฮ์ลูกสาวคน

โตเรียนอัครทูตที่ไอเอนาหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตอนที่เขาเรียนที่นั่น ผมสอนให้เขาอ่านอัครทูตตอนว่าง ๆ”

การกล่อมลูกของเขาเดาะ

“ตอนลูกยังเล็ก ๆ ก็จะกล่อม ภาอิลาฮาอีลลอลอฮฺ ฮุคมาลีลุลฮักกุลมุบิน คนอาเต็ม หรือผู้มีความรู้ทางศาสนาเขาให้กล่อมลูกอย่างนั้น อย่างอื่นก็กล่อม ภาอิลาฮาอีลลอลอฮฺ เรามุสลิมต้องเอ่ยชื่อพระเจ้าตลอด ต้องสอนให้เขากลับพระเจ้า สอนเขาให้ละหมาด ต้องไปเรียนไม่อย่างนั้นพระเจ้าโกรธ ลูกเขากลับอย่างนั้นเขาจะไป ช่วงละหมาดมัฆริบหรือละหมาดช่วงค่ำเขาจะไปละหมาดทุกครั้ง ยกเว้นละหมาดอิซฮหรือละหมาดช่วงกลางวัน หลังจากละหมาดที่มีสยิดโน้นแหละเขาถึงจะกลับมาเขียนหนังสือ” เขาเดาะเล่า

การแต่งงานของเขาเดาะและอัปดุลรอฮิม

“ตอนแต่งงานกับจูเฮง กะจิอายุ 19 ปี จูเฮงอายุ 19 ปี แต่งงานตอนกลางวัน โตะอิหม่าม โตะบีลาถ โตะคอเต็บมากันทั้งนั้น ทำเลี้ยงอาหารแก่ชาวบ้านในตอนกลางวัน ไม่มีของมะเจีอนอะไร การให้ของขวัญนั้นแหละเรียกมะเจีอนา” เขาเดาะเล่า

การเข้าสู่หนัด

ในขณะที่ผู้วิจัยพูดคุยสัมภาษณ์นางเขาเดาะ สีตีมงอซึ่งมีสถานภาพเป็นน้ำ และแม่เลี้ยงของเขาเดาะเดินเข้ามานั่งและร่วมให้สัมภาษณ์ด้วย เขาเดาะเล่าว่า “วันนี้สลูกชายเข้าสู่หนัดอายุ 8 ขวบ เข้าสู่หนัดกับโตะมุเต็ง (ผู้ทำการขลิบเพื่อเข้าสู่หนัด) ส่วนลูกสาวเข้าสู่หนัดตอนอายุประมาณ 2 วัน เข้ากับโตะบีเค (หมอคำแย) ด้วยการเอาเหรียญสอดที่ปลายอวัยวะเพศ แล้วสะกิดให้เลือดออก หลังจากนั้นกะจิทำอาหารเลี้ยงแก่ชาวบ้าน และพวกเขาถืออ่านดูอา” ส่วนสีตีมงอเสริมว่า “เขาไม่นิยมทำเมื่ออายุ 8 ขวบ แต่เขาทำเมื่ออายุ 9 ขวบ เขาจะไม่ทำอายุที่ครบคู่ การทำพิธีกรรมอะไรต้องดูวันเหมือนกัน”

การทำอะกีเกาะฮ

เขาเดาะเล่าว่า “กะจิทำอะกีเกาะฮให้ลูกตอนเขาอายุประมาณ 1-2 เดือน สำหรับวันนัส ทำอะกีเกาะฮด้วยเนื้อวัว ผู้ชายเขาให้ทำมากกว่าผู้หญิง”

การแต่งกาย

เขาเคาะเล่าว่า “กะจิบอกลูกชายเวลาเขาจะไปสะพานาคให้ใส่เสื้อโตะบลาจ²⁰ บอที่ตั้งแต่เขายังเล็ก ๆ ส่วนลูกสาวตอนเขาจะไปเรียนที่โรงเรียนคาตีการ์บอให้สวมใส่ชุดกุโรง²¹ แต่บางทีตอนที่เขาอยู่บ้านเขาก็ใส่เสื้อแขนสั้น”

3. ครอบครั้วเวะหะ

การกล่าวอะซานและอิกมัดแก่ลูกหลังคลอด

คูชัยมะฮ์เล่าว่า “ลูกคนโตคลอดกัโตะบีแแต่ที่บ้าน โตะบีแแต่เป็นคนในหมู่บ้านนี้แแต่คนเล็กคลอดที่โรงพยาบาลเพราะว่าคลอดที่บ้านลำบาก แม่ก็แก่แล้วดูแลยาก คลอดลูกยากด้วย สามี่เป็นคนอะซานและอิกมัด หลังจากคลอดเลย”

การทำอะกิเก๊ะฮุแก่ลูก ๆ

คูชัยมะฮ์เล่าว่า “ทำอะกิเก๊ะฮุแก่คนโต หลังจากออกจากอุ้ไฟ ประมาณ 1 เดือนกว่า ๆ ลูกคนโตนี้ทำช่วงรายฮัจยีช่วงกรือบาน เอนื่อวิ้ว 1 ส่วนหรือ 1 ก็เย ทำตอนเขาอายุประมาณ 3 เดือน คนโตทำอะกิเก๊ะฮุด้วยเนื้อแพะ คนเล็กทำด้วยเนื้อวิ้ว 1 ส่วน เซญคนในหมู่บ้านให้มากินเลี้ยง”

คูชัยมะฮ์กับการกล่อมลูก

คูชัยมะฮ์เล่าถึงการกล่อมลูกว่า “กล่อมลูกกล่าวมะงาเต๊ะ ลาอีลาฮาอิลาออลอฮู นั้นแหละ ไม่มีแล้วกล่อมอย่างอื่นแค่นี้ เม๊าะหรือยายเขาก็ช่วยเลี้ยง ยังไม่สอนละหมาดเขายังเด็ก”

การสอนอ่านอัลกุรอาน

“เป็นคนสอนให้ลูกอ่านอัลกุรอานเอง สามี่เขาสอนด้วย ลูกเรียกแม่ว่า มี เรียกพ่อว่า มะฮ์ ตอนนี้นำริยะกำลังเรียนคาตีการ์เขาจำซ็อนบิ วูซุด กิดัม บากอ (คุณสมบัติของพระเจ้า) เขาจำได้หมด ชื่อมาลาอิกะฮ์ยังไม่จำได้ ถ้ามันไม่ว่างเพราะมีภาระกิจ เม๊าะหรือยายเขาก็เป็นคนสอน บางทีเม๊าะฮู (น้องแม่) ก็เป็นคนสอนด้วย” คูชัยมะฮ์เล่า

²⁰ โตะบลาจมีลักษณะแขนยาว เสื้อทรงตรง ตรงกลางระหว่างคอถึงอกผ่าและติดกระดุมไว้

²¹ ชุดกุโรง ประกอบด้วยเสื้อและกระโปรงยาว เสื้อมีลักษณะเป็นเสื้อคอกลมผ่าลงมาถึงข้อมือมีกระดุมติด แขนยาว ตัวเสื้อหลวมยาวจนถึงหัวเข่า กระโปรงยาวมักจะจำค้ำเป็นชั้นดีนข้างหรือเป็นกระโปรงป้ายคล้ายผ้าไตร่ง

การแต่งกายของลูก ๆ ลูกชัยมะฮ์

ลูกชัยมะฮ์เล่าว่า “ช่วย ๆ กัน แม่ก็ช่วยด้วย แต่ส่วนมากแล้วแม่จะแต่งให้มากกว่า” ชัยบุลเลาะเล่าว่า “ผมก็ช่วยเหลือบ้างในยามที่เขาไม่ว่าง ลูกสาวคนโตสวมใส่เสื้อยืดแม็กกี้ มีบางครั้งเช่นวันรายอ ลูกคนโตแต่งชุดกุโรง และสวมใส่ผ้าคลุมผม ลูกคนเล็กก็เหมือนคนกัน แต่ใส่ได้ไม่นานก็ต้องถอด”

ลูกชัยมะฮ์เล่าถึงวันแต่งงาน

“ตอนแต่งงานก็จัดเลี้ยงแขกเหมือนคนอื่น ๆ เขา แต่งงานตามประเพณีในช่วงกลางคืน มีโต๊ะอาหารที่นั่นเรียกอวยะ โต๊ะบีดาก โต๊ะคอยเติบ ญาติก็มาทำพิธีกรรมและร่วมงาน ตอนกลางคืนก็มากันทั้งนั้น แต่งงานอายุ 17 ปี ประมาณ 6 ปี จะเข้า 7 ปีแล้ว จัดเลี้ยงแขกไม่มากเลี้ยงคนในหมู่บ้านและญาติ ๆ เท่านั้น” ลูกชัยมะฮ์เล่า

4. กรอบครัวสามะ

รอกีเยาะเล่าถึงวันแต่งงาน

รอกีเยาะเล่าว่า “เยาะแต่งงานตอนอายุ 17 ปี ทำหนึยว เชิญคนมากินอาหาร หลังแต่งงานแบบแม็งอยู่บ้านเยาะ 3 วัน เหมือนคนอื่น ๆ สิ้นสอครูตี๊กประมาณ 30,000 บาท แล้วมีสร้อยข้อมือ 1 บาท แหวน 50 สตางค์ ที่แต่งงานเพราะพ่อตีคนแถวบ้านมาเอาอิฐที่นี่ แบบแม็งเขาอยากแต่งงาน ตอนนั้นเยาะยังเรียนอยู่ม. 3 ไปลงทะเบียนเรียนเรียบร้อยแล้ว เยาะอยากเรียน แต่ช่วงนั้นที่บ้านอยู่กันหลายคน แม่เขาเห็นว่าการนี้เกินคนตี พ่อตีนี้คือเราด้วย แม่ยกให้ รุกีตี๊กเสียตายที่ไม่ได้เรียนจึงแย้งแม่ว่า ถ้าไม่ให้เรียนก็จะไม่แต่งงาน เยาะบอกว่าจะหมั้นก่อนแล้วก็เรียนด้วย แม่โกหกกว่าจะให้เรียน พวกเพื่อน ๆ เขาตกใจตอนที่เราออกการ์ดแต่งงานไปให้ช่วงปิดเทอม เพื่อน ๆ ไม่มีใครเชื่อ” รอกีเยาะเพิ่มเติมถึงความรับผิดชอบอื่น ๆ ในครอบครัวว่า “ส่วนใหญ่เยาะเป็นคนดูแลเรื่องกับข้าว บางทีแม่ก็ช่วย เยาะไม่ค่อยกลับบ้านที่สาขบุรีเท่าไรนัก บางทีกลับเดือนละครั้ง บางที 2 เดือนครั้ง มีอะไรจะรักษาหรือกับคนที่นี่ พ่อแม่เราเขาไม่เป็นห่วง เพราะเขาเห็นว่าที่นี่เขาทำคืออยู่แล้ว”

เครือญาติกับการกล่าวอะซาน และอิกอมัตแก่อาหมิน

รอกีเยาะบอกว่า “หลังแต่งงานเยาะย้ายมาอยู่ที่บ้านแบบแม็งเลข หลังคลอดก็มาอยู่ที่นั่น คลอดที่โรงพยาบาลสาขบุรี ฟากครรรักที่โน้น ขอบที่โน้น หมอใจดี คุณเลดี พ่อ (พ่อของสามี) เป็นคนทำอะซานและอิกอมัตให้อาหมิน”

การกล่อมลูก

รอกีเยาะบอกว่า “เยาะเลี้ยงลูกเอง ส่วนใหญ่แม่จะเลี้ยง เขากล่อมลูกด้วยการมะงาเต๊ะ ลานีลาฮาอีลลอลอฮ ไคร ๆ ก็ทำแบบนั้น”

การทำอะกิเก๊ะฮูแก่ลูก

รอกีเยาะบอกว่า “ทำอะกิเก๊ะฮูให้ลูกหลังจาก 7 วันแล้ว ทำเพียงครั้งเดียว เชือดแพะเลี้ยงฉลอง ตอนนั้นทำของการิง (น้องของอับลูรอมเม็ง) ด้วย เขาเหนี่ยวนาซา (บนบาน) ว่าถ้าไม่ติดทหารจะเชือดแพะเลี้ยงฉลอง”

รอกีเยาะวางแผนเข้าสู่หนัดให้อามีน

รอกีเยาะบอกว่า “คิดว่าจะเข้าสู่หนัดให้อามีนตอนเขาอายุ 11 ขวบ อายุ 9 ขวบ น่าจะยังเด็กอยู่”

อับลูรอมเม็ง รอกีเยาะ และบทบาทในการปลูกฝังหลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ

รอกีเยาะเล่าว่า “เยาะและแบเม็งเป็นคนสอน เราสอนว่า มุสลิมต้องละหมาด ต้องถือศีลอด ตอนนี่เขา (อามีน) ยังไม่รู้ว่าจะถือศีลอดเป็นอย่างไร แต่เขาละหมาดเป็นแล้ว พอตีเขาเรียนที่โรงเรียนสายบุรี ครูสอนด้วย เยาะสอนเขาแต่ไม่ใช่เคร่ง เพราะเขายังเด็กเพิ่งอายุ 5 ขวบ อีก 3 เดือนถึง 6 ขวบ อามีนเป็นคนซังกซังกงาม เช่น เขาถามว่าพระเจ้าอยู่ที่ไหน พระเจ้าอยู่บนสวรรค์ใช่ไหม เยาะบอกว่า พระเจ้าไม่อยู่กับที่เหมือนอย่างที่เราเรียน บางทีเขาถามว่าพระเจ้ายกกับมลาอิกะฮ์เหมือนกันหรือไม่ เยาะบอกอีกว่าไม่เหมือนกัน” รอกีเยาะบอกอีกว่า “บางทีพ่อเขาพาอามีนไปมีสติคช่วงราชอ กับช่วงปอซอ” อับลูรอมเม็งเสริมว่า “ผมสอนเขาเหมือนกัน บอกเขาว่าไม่ได้นะพระเจ้าโกรธ เขาจะกลัว บางทีเราบอกเขาว่า เราเป็นมุสลิมต้องถือศีลอด เด็กเขารู้เขาเห็นที่เราปฏิบัติ ปีนี้เราถือศีลอด ปีหน้าเราถือศีลอด พ่อเขาโตเขาจะรู้และจะทำเอง”

บทบาทของรอกีเยาะในการสอนอัลกุรอาน

รอกีเยาะบอกว่า “เยาะเป็นคนสอนเอง แบเม็งเขาเรียนน้อย เขาไม่ได้สอน ตอนนี่อามีนเพิ่งเริ่มเรียน เขาอ่านตามบอก อามีนเขาไม่กั้วเรา คิดอยู่เหมือนกันว่าจะพาไปให้โต๊ะครูสอนแต่ตอนนี้สอนเองไปก่อน” อับลูรอมเม็งเสริมว่า “การหาความรู้ต้องที่โรงเรียน เราจะสอนอย่างไรไม่ทันเพราะต้องทำงานอีก เรียนอัลกุรอานต้องไปเรียนกับโต๊ะครู”

การแต่งกายของอำมรินทร์

รอกีเยาะบอกว่า “เขาแต่งตัวให้อำมรินทร์ ตอนนี่ก็ยังแต่งตัวให้เขา แต่งแบบทั่ว ๆ ไป กางเกงขาสั้น กางเกงขาสั้นมีหมุด บางครั้งก็ให้สวมใส่กะปิเยาะ (หมวกขาว) เช่นตอนฮารีรายอ ช่วงปอซอ แต่ผ้าโสร่งอำมรินทร์เขาไม่ใส่ เด็กเด็กรุ่นนี้เขาไม่สวมใส่กัน สมัยก่อนก็เหมือนกันนั่นแหละ” อับดุลรอแม็งเสริมว่า “ผมแต่งตัวให้อำมรินทร์เหมือนกัน แต่ส่วนใหญ่แม่เขาจะเป็นคนทำ”

5. กรอบกรั้วมะแซ

การปลูกฝังหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ

แวมาฮิบอกว่า “ให้โรงเรียนดาดีการ์สตาบั้นที่มีการสอนศาสนาให้แก่เด็ก ๆ มุสลิมดูแลในด้านความรู้” ส่วนนางสาวแลสะบอกว่า “บอกเขา (ลูก) เสมอว่า ให้ปฏิบัติละหมาดด้วย เมื่อเขาทำผิดกะสะ (สามแลสะ) จะสอนว่า ไม่ได้นะ พระเจ้าโกรธ”

การกล่าวอะซานและอิกอมัต

สาวแลสะเล่าว่า “กะสะคลอดลูกที่โรงพยาบาลท่าข้ามซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอ หลังคลอดแล้ว 1 วัน ก็เชิญโต๊ะอิหม่ามให้ทำอะซาน และอิกอมัตที่โรงพยาบาล และตั้งชื่อให้แก่ลูก ๆ หลังจากนั้นอีก 1 อาทิตย์ก็เชิญโต๊ะบีแค (หมอดำแย) เข้าดูหน้าต่าให้ลูกสาว โดยใช้ของมีคมสะกิดที่ปลายอวัยวะเพศเพื่อให้เลือดออกเพียงเล็กน้อย ในวันนั้นกะสะทำอาหารเลี้ยงเล็ก ๆ น้อย ๆ เชิญโต๊ะอิหม่ามให้มารับประทานอาหาร และขอพรจากพระเจ้าให้มีความสุข”

การทำอะกีเกาะฮุ

แวมาฮิเล่าว่า “ทำอะกีเกาะฮุให้ลูก ๆ ตอนพวกเขาอายุได้ประมาณ 1 ขวบแล้ว เชือดแพะจัดทำอาหารแล้วเชิญคนในหมู่บ้านให้มากิน”

การกล่อมลูก

นางฮาดีมะซึ่งอยู่ร่วมในการสัมภาษณ์บอกว่า เขาเลี้ยงหลานโดยกล่อมด้วยถ้อยคำ “ลาฮิลลาฮิลลอลอฮุ” หรือ “มะงาเค๊ะ” เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ

การแต่งกาย

นางสาวแลสะเล่าว่า “กะสะและแม่ ช่วยกันแต่งตัวให้ลูกตอนแกยังเล็ก เสื้อของลูกสาวจะมีทั้งเสื้อแขนยาวและแขนสั้น กางเกงยาว และแม็กซี” ส่วนแวมายีเสริมว่า “ผมก็ช่วยตัดเดือนเขา บอกให้เขาสวมใส่ผ้าคลุมผม”

การเรียนอักษรอาบ

สาวแลสะบอกว่า “ตอนนั้นกะสะพักอาศัยอยู่ที่ปัดตานี ลูก ๆ เรียนอักษรอาบกับพ่อเขา พอกะสะย้ายมาอยู่กับแม่ ลูก ๆ เลยกลับไปเรียนกับโตะอิหม่ามอีก ซึ่งเขาสอนเป็นประจำหลังละหมาดมัฆริบหรือละหมาดช่วงค่ำ ยกเว้นคืนวันพฤหัสบดีหรือคืนวันศุกร์ ตอนนั้นลูก ๆ เรียนอยู่ที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดยะลา ที่นั่นสอนอ่านอักษรอาบด้วย”

การแต่งงาน

สาวแลสะบอกว่า เขาแต่งงานตามประเพณีและพิธีกรรมศาสนา ก่อนวันงานเลี้ยง 1 อาทิตย์ ประเพณีหลังแต่งงานเหมือนคนอื่นทั่ว ๆ ไป คือมีการไปอยู่บ้านภรรยา 3 ก่อนแล้วส่งตัวภรรยาไปอยู่บ้านสามี 3 วันหลังจากนั้นทั้งสองอาศัยร่วมกันกับแม่ของสาวแลสะ

6. ครอบครัวสาวแลสะ

ผู้วิจัยพูดคุยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนทางสังคมของครอบครัวกับมะรอสะหรือโตะอิหม่าม หรือที่คนในชุมชนเรียกกันว่า “อาเยาะ” สำหรับบางคนเรียก “แบอี” ได้รับความตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

การอะซานและอิกอมัต

โตะอิหม่ามมะรอสะอธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่า การกล่าวอะซานและอิกอมัตให้แก่ลูกที่เพิ่งคลอดนั้นที่ดีคือ พ่อของเด็กควรทำเอง แต่หลังจากนั้นอาจเชิญผู้ที่เคร่งครัดในหลักการอิสลาม เช่น โตะอิครุ โตะอิหม่าม มาอะซานที่หูซ้ายและอิกอมัตที่หูขวาด้วยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อโตะอิบิแดหรือผู้ทำคลอดได้ทำความสะอาดเด็กทารกเรียบร้อยแล้วให้รับน้าเด็กทารกนั้นมาอะซานและอิกอมัต คุณค่าของพิธีกรรมนี้คือ หลังที่เด็กเกิดมาล้มตาคูโลกเขาได้ฟังกาตีมะฮ์แบ (ถ้อยคำอะซาน) ลาอิลลาฮาอิลลอลอฮู ก่อนที่จะฟังอย่างอื่น ดังนั้นจึงต้องรีบกระทำ การทำอะซานและอิกอมัตเป็นสุนนะห์หรือแบบฉบับของนบีแต่มุสลิมจะทำกันทุกคน

การเปิดปาก (ตะฮุม)

การเปิดปากหรือเรียกว่า “ตะฮุม” สมควรทำเพราะเป็นสุนนะห์บีหรือแบบฉบับของนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ หากเปิดปากกับโตะครุ หรือโตะอิหม่าม ต่อไปในวันข้างหน้าลูกจะได้พูดในสิ่งที่ดีๆ ไม่พูดไร้สาระ การเปิดปากนั้นจะใช้ผลอินทผลัมบดขยี้แล้วแตะที่ลิ้นของเด็ก นำน้ำซั่มซั่ม²² หยดที่ลิ้นเด็ก แล้วนำทอง นาคไปแตะที่ปลายลิ้น เหตุผลที่นำทองกับนาคมาเปิดปากเพราะต่อไปข้างหน้าผู้คนจะชอบ และเชื่อในคำพูดนั้น สิ่งที่ถูกออกมามีค่าเหมือนทองและนาค

การอะกีเก๊ะฮุ

การทำอะกีเก๊ะฮุไม่ใช่วาญิบหรือบังคับ แต่เป็นสุนัตเรียกว่าสุนัตมูอักกัต²³ เป็นสุนัตที่ต้องศูดบ (บังคับ) แก่คนที่มีความสามารถ ส่วนคนที่ยากไร้ ถ้าไม่มีก็รอเอาไว้ก่อน สุนัตให้ทำอะกีเก๊ะฮุ 7 วันหลังจากคลอดพร้อมกับโกนผมหรือตัดผม แล้วตั้งชื่อลูกใน 7 วันนั้นเลย นอกจากนั้นสุนัตเอาผมลูกที่โกนนั้นไปซังกับทองให้ทองมีน้ำหนักเท่ากับผมนั้น แล้วเอาทองไปบริจาค แก่คนยากไร้ สมัยรอรูลุลลอฮุ (นบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ) ได้ทำอย่างนั้น สำหรับคนสมัยนี้อาจเป็นเพราะเขาค่อนข้างลำบากจึงไม่ทำกันแต่ก็ไม่เป็นไร ในการทำอะกีเก๊ะฮุนั้นจะมีการเชิญคนมากินบริจาคเงินแก่โตะครุ โตะลือบา (ชายมุสลิมที่มีความสามารถในการประกอบพิธีกรรมนั้น) โตะอิหม่ามบอกว่าการบริจาคมีมาตั้งแต่สมัยนบีแล้ว นบีใช้ให้บริจาค ที่เราเข้าใจว่าการบริจาคคือให้คนอื่นแต่พระเจ้ารับประกันกับเราด้วย พระเจ้าจะให้คืนแต่ไม่ใช่ให้มาเป็นก้อน การที่เราทำมาหากินง่ายนั้นหมายถึงพระเจ้าตอบแทนแล้ว

ในวันอะกีเก๊ะฮุจะมีการเชิญโตะครุ คนอาเล็มอุลามอ หรือผู้มีความรู้ทางศาสนา มาเปิดปากเด็ก การทำอะกีเก๊ะฮุเขาทำวันที่ 7 หลังจากเด็กคลอด ถ้าไม่ทำในวันที่ 7 นี้ก็ให้ทำวันที่ 14 ถ้าไม่ทำอีกก็ทำวันที่ 21 หากไม่ทำอีก ก็ต้องทำเหมือนกันมันเกือบจะวาญิบ (เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ)

สัตว์ที่ใช้ทำอะกีเก๊ะฮุได้แก่ แพะ แกะ วัว ควาย อูฐ พวกสัตว์ 4 เท้า ม้าทำไม่ได้ เพราะแม้ว่ากินได้แต่เป็นสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะดังนั้นจึงทำอะกีเก๊ะฮุไม่ได้ ในสมัยนบีใช้ม้าเป็นพาหนะ ถ้าเป็นพาหนะเหมือนกัน ในพื้นนี้ส่วนมากกินแพะ หรือแกะหรือทั้งสองอย่าง

โตะอิหม่ามบอกอีกว่าการกระทำที่ดีหรืออัฟดอลคือ ลูกผู้ชายให้อะกีเก๊ะฮุด้วยการเชือดแพะ 2 ตัว ลูกผู้หญิงให้เชือดแพะ 1 ตัว ลูกผู้ชายทำอะกีเก๊ะฮุด้วยแพะ 1 ตัวก็ได้ หากไม่มีความสามารถก็ทำตัวเอง ถ้าไม่มีเงินก็ยังไม่ต้องทำก่อน รอให้มีเงินก่อน แต่ผลบุญน้อยลงไปอีก ศาสนาอิสลามเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ง่าย ชายหรือหญิงจะเชือดอะไรก็ได้ที่กล่าวมา ไม่จำเป็นที่

²² นำจากบ่อน้ำที่นครเมกกะสลือวันน้ำที่มีคริมงคล

²³ สุนัตในที่นี้หมายถึงกระทำที่จะก่อให้เกิดผลบุญแม้จะไม่บังคับให้กระทำแต่ก่อนข้างมีผลเป็นบังคับ

เมื่อเป็นลูกผู้หญิงแล้วต้องเชือดแพะ เป็นลูกผู้ชายแล้วต้องเชือดวัว แต่วัวต้องมีอายุ 2 ปี แพะอายุ 2 ปีเหมือนกัน ที่ชาวบ้านบอกว่าวัวหรือแพะต้องเปลี่ยนฟันนั้น เพราะเป็นเครื่องหมายอายุของวัว ตามหลักการศาสนาอิสลามวัวหรือแพะต้องมีอายุครบ 2 ปี จึงจะทำอะกิเกาะห์ได้ หากเปลี่ยนฟันแล้วอายุไม่ครบ 2 ปี ยังทำไม่ได้ แต่เขาเอาเป็นเครื่องหมายเท่านั้นเอง บางทีเขาเปลี่ยนฟันก่อนก็มี ส่วนแกะอายุ 1 ปีก็ทำได้ โตะอิหม่ามอธิบายเพิ่มเติมว่า ถ้าคนที่เขาอยากจนจริง ๆ อนุญาตให้ทำอะกิเกาะห์ด้วยไก่ได้แต่ต้องเป็นไก่ตัวผู้ ส่วนวัว หรือแพะตัวเมียก็ไม่เป็นไร แต่ควรเป็นตัวผู้ การทำหรือบานตั้งอยู่บนหลักการนี้เช่นเดียวกัน

การกล่อมลูก

โตะอิหม่ามมะรอสะบอกว่า การกล่อมลูกนั้นสามารถทำได้ คนแก่สมัยก่อนเขาก็ทำแต่คนสมัยนี้เขาร้องเพลง บางทีเพลงอินเดีย เพลงไทย แต่ตามหลักการอิสลามไม่ให้กล่อมแบบนั้น เขาต้องกล่อมตามที่รอซูลลอสคือใช้ถ้อยคำ “ลาอิลลาฮอิลลอลอฮฺ ๆ ๆ” (โตะอิหม่ามกล่าวอย่างมีทำนอง) คนสมัยก่อนถ้าลูกอยู่บนตักเขาตบหลังเบา ๆ ถ้าตบหลัง หลักขนามัยเขาว่าทำให้ร่างกายแข็งแรง รอซูลลอสเขาสอนอย่างนั้น ถ้อยคำอะไรก็ได้แต่ให้อยู่ในศาสนาโตะอิหม่ามเน้น และให้ทักษะเพิ่มเติมว่า ในร่างกายคนเราพระเจ้าสร้างมาครบแล้ว มีฟิล์มในตัวเราเหมือนแถบบันทึกเสียงที่เขาไว้บันทึกเสียง มีหมคนในร่างกายเรานี้แต่ถ้าเราแก่ฟิล์มในตัวเรามันมัวแล้ว แต่ถ้าอายุน้อยฟิล์มมันสว่างพอเราไปปิดตานิ ยะลา นราชีวะส รู้จักแล้ว จำว่าเป็นคนปาลัส ตามความคิดของเขา อายุประมาณ 40-50 ปีฟิล์มยังใช้ได้แค่ 50 ปีขึ้นไปฟิล์มชักเริ่มเลือน ๆ แล้ว

โตะอิหม่ามบอกว่า การขัดเกล้าให้ลูกเป็นคนดี อย่าให้ลูกกินของไม่ดี ของที่ไปหลอกคนอื่น ของที่ขโมยเขา ถ้าให้ลูกกินลูกเราจะลำบาก ความจำไม่ดี อย่าสอนให้ลูกพูดโกหก เรากับลูกอย่าพูดโกหก เช่นเราจะออกไปข้างนอกและบอกว่าจะซื้อของเล่นมา ต้องซื้อให้ถ้าไม่ซื้อให้เหมือนกับที่เราสอนให้เขาพูดโกหก โตะอิหม่ามเล่าต่อไปว่า ตอนที่แม่เขาดั้งครรภ์ เราต้องพูดกับแม่เขาดี ๆ ตอน 4 เดือนเขามันทีก (รับรู้) แล้ว มีตัวอย่างสามภรรยาทะเลาะกัน ลูกเขาออกมาจะทะเลาะอย่างนั้น พ่อแม่สอนเขาจะไม่ฟัง เพราะฉะนั้นถ้าภรรยาตั้งครรภ์ได้ 4 เดือนลูกเป็นคนแล้วสามีอย่าไปตำหนิ อย่าทะเลาะกับเขาต้องอดทน ฝ่ายภรรยาถืออย่าไปว่าสามีแรง ๆ ตอนเราจะกินอาหาร เราต้องกินพร้อมกัน อย่าให้เขากินที่โน้น เรากินที่นี่ ถ้าเป็นอย่างนั้นจะไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พ่อแม่ว่าอะไรลูกจะไม่ฟัง ลูกได้แต่อย่างมา ว่าได้ต้องว่าแต่อย่างมา บางคนตีลูกกับค้ำพริ้ว ต่อไปลูกไม่รักพ่อแม่

โตะอิหม่ามเล่าถึงกระบวนการสอนลูกของเขาเองว่า ตอนลูกอายุ 4-5 ปี เราสอนเขาละหมาดแล้ว เขาเห็นเราบางทีเขาทำเอง เพราะเขาเห็นเรา ลูกนี้เป็นกระจกของพ่อแม่ ถ้าเขาโตเรา

ส่งเขาไปโรงเรียนกลับมาแล้วเราก็สอนเขาอีก ฝากกับครูอย่างเดียวน่าไม่ได้ ครูที่สอนโรงเรียน เราสอนที่บ้าน ครูสอนให้อ่านให้เขียน พอถูกกลับมาบ้านเราต้องสอนลูกอีก ถามลูกว่าครูให้ทำอะไรบ้างวันนี้ การบ้านมีไหมนั่นแหละ ที่เราต้องทำที่บ้าน ถ้าเขาเคยชินแล้ว เราก็ไม่ต้องถามเขา

การเข้าสู่หนัด

การเข้าสู่หนัด หรือการขลิบอวัยวะเพศเป็นสุนัต หรือเป็นการกระทำที่ได้ผลบุญแต่ไม่บังคับ แต่บางที่เป็นวาญิบ หรือเป็นสิ่งที่ต้องกระทำและได้ผลบุญแต่หากละทิ้งจะเป็นบาป กล่าวคือคนไม่เข้าสู่หนัดมีนาฮิส (สิ่งสกปรกที่ต้องชำระล้าง) จะละหมาดไม่ได้ ต้องขลิบตรงนั้น สุนัตเข้าสู่หนัดแต่วาญิบทำความสะอาด การขลิบไม่ต้องอ่านอะไร แล้วแต่อนามัยเขา การที่โตะะบูเต็งหรือคนขลิบจะเอาของอะไรจากผู้ปกครองเด็กที่เข้าสู่หนัดเป็นการสื่อคือเกาะฮู หรือการให้ทาน การให้ทานมีหลายประเภท เช่นบริจาคอาหาร เงิน เสื้อผ้า เหล่านี้เป็นการทำบุญทั้งนั้น

โตะะฮิมามอธิบายถึงความหมายของ “กะดูรี” หรือ “คอนดูรี” ว่าหมายถึง การบริจาคให้คนกิน ข้าวเจ้า ขนมันจิ้น อะไรทั้งหมดที่เขาทำแล้วบอกให้คนมาอ่านคูอา หรือขอพรจากพระเจ้า เรียกกะดูรีทั้งนั้น ไม่ใช่ข้าวเหนียวอย่างเดียว การที่มีข้าวเหนียวเป็นองค์ประกอบนั้นเพราะชาวบ้านทำตามคนแก่ๆ สมัยก่อน แต่คอนดูรีนี้ทำอะไรก็ได้บุญทั้งนี้หมายถึงบริจาค

การเรียนอัลกุรอาน

เริ่มสอนเมื่อเขาพูดได้ อายุประมาณ 4-5 ปีนั่นแหละ อีกพระอัลกุรอานมันมีที่ของมันสำหรับออกเสียงถ้าเราออกเสียงไม่ถูกที่ก็ไม่ถูกต้อง พ่อแม่ควรสอนเองคือก่อนที่จะส่งไปยังโตะะครู พ่อแม่สอนก่อน ถ้าพ่อแม่สอนเองได้จนกระทั่งถูกโตก็ดีเหมือนกัน หรือไม่ก็ส่งไปยังโตะะครูเลยก็ได้ การเรียนไม่จำกัดอายุเรียนไปได้เรื่อย ๆ โตะะฮิมามมะรอสะกล่าว

การแต่งกาย

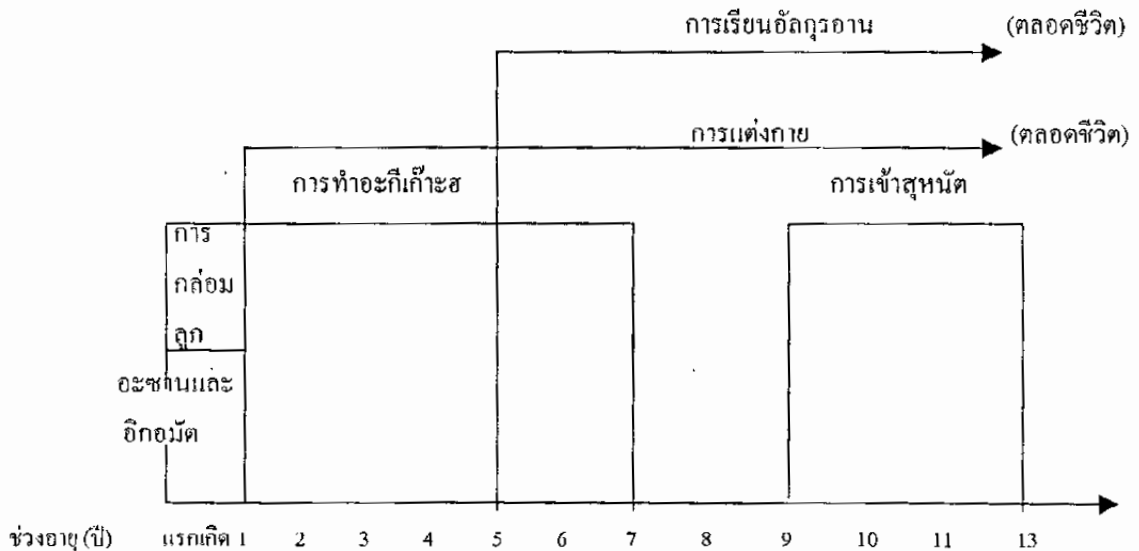
อิสลามเราให้แต่งกายดังนี้ หนึ่งต้องปกปิดร่างกายซึ่งสำหรับผู้ชายปกปิดอวัยวะระหว่างสะดือกับหัวเข่า ปกปิดนั้นคือดูไม่ได้ พ่อแม่เราก็ดูไม่ได้ ส่วนสำหรับผู้หญิงปกปิดตลอดตัวร่างกาย แต่ที่พ่อแม่ดูไม่ได้คือระหว่างสะดือกับหัวเข่าเหมือนกัน ส่วนบุคคลภายนอกให้เห็นได้เฉพาะใบหน้าและฝ่ามือ คนส่วนใหญ่ยังแต่งกายไม่ปกปิดอวัยวะ (อวัยวะที่พึงปกปิดอย่างมิดชิด) ออรัตไม่ใช่เอาผ้ามาปิดหมดไม่เหมือนกับเอารัด เอารัดนั้น เช่นผู้หญิงเอาผ้ามาปิดแต่ยังเข้ารูป ใส่กางเกงพิด ปกปิดแล้วแต่ก็เรียกเอารัดอีก อิสลามเขาไม่ให้สวมใส่อย่างนั้น หากต้องการใส่ก็ยอมได้แต่ต้องมีอีกผ้าข้างนอกคลุมอีกที เพราะถ้าแต่งตัวแบบนั้นจะเป็นที่สะดุดตาของผู้ชาย ตามหลักการ

อิสลามจึงให้ปกปิดร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นคนหนุ่มสาว หรือคนแก่ พิธีกรรมหรือการตวงตะเม็จะจะไม่เกิดขึ้น

บทสรุป : บทบาทหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวขยายในชุมชนบ้านคลอง

การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมีลักษณะคล้ายคลึงกันในช่วงเวลาของการขัดเกลาตามอายุของลูกที่ได้รับการขัดเกลา ดังแสดงไว้ตามแผนภาพ 21

แผนภาพ 21 การขัดเกลาทางสังคมด้วยการปฏิบัติตามประเพณี และพิธีกรรมหลักตามช่วงอายุของลูกในครอบครัวเดี่ยวและขยาย

จากแผนภาพการขัดเกลาทางสังคมด้วยการปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรมหลัก ๆ ตามช่วงอายุของลูกพบว่า ครอบครัวเดี่ยวและขยายได้ขัดเกลาประเพณีและพิธีกรรมหลัก ๆ ได้แก่ การอะซานและอิกอมัดแก่ลูกที่เพิ่งคลอด ในช่วงอายุ แรกเกิด-2 ขวบ แม่จะกล่อมลูกด้วยถ้อยคำ "ลาอิลาฮะอิลลอลลอฮ" ในช่วงอายุ แรกเกิด-7 ขวบ พ่อแม่ทำอะกีเกาะห์ให้แก่ลูกแต่โดยมากจะทำอะกีเกาะห์ในช่วง แรกเกิด-3 ขวบ ในช่วงอายุ 2 ขวบจนกระทั่ง 13 ปีขึ้นไปพ่อแม่ขัดเกลาการแต่งกายตามศาสนบัญญัติ โดยผู้เป็นพ่อแม่มีบทบาทมาตั้งแต่ แรกเกิด-13 ปี และในช่วงอายุ 5 ขวบขึ้นไป พ่อแม่จะทำหน้าที่สอนอัลกุรอานแก่ลูกหากผู้เป็นพ่อแม่มีความสามารถจะสอนด้วยตัวของเขาเอง หากไม่มีความสามารถจะส่งให้โต๊ะครูโต๊ะอิหม่ามสอนแทน แต่ผู้เป็นพ่อแม่จะมี

บทบาทมากในช่วงอายุ แรกเกิด-13 ปี ภายหลังจากนั้นลูกจะเวียนอึดกรอานกับโต๊ะครูหรือที่ปอเนาะหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ส่วนการขัดเกลาหลักปฏิบัติ 5 ประการ และหลักศรัทธา 6 ประการ ผู้เป็นพ่อและแม่ขัดเกลาแก่ลูกผ่านประเพณีและพิธีกรรมหลัก ๆ ข้างต้น

การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวตัวอย่างมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งหลักปฏิบัติ 5 ประการ หลักศรัทธา 6 ประการ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ดังได้กล่าวไว้แล้วในรายละเอียดของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และนอกจากพ่อและแม่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมแก่ลูกแล้ว เครือญาติที่อาศัยร่วมกันกับครอบครัวของ Ego ก็มีช่วยเหลือในการขัดเกลาทางสังคมด้วยเช่นกัน ในการประกอบประเพณีและพิธีกรรม เครือญาติดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการและในขณะเดียวกันเป็นการขัดเกลาทางสังคมทางอ้อมแก่ลูก

การที่กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวเดี่ยวและขยายมีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นเพราะ

1. ครอบครัวเดี่ยวมีการตั้งถิ่นฐานที่ใกล้เคียงกับครอบครัวของเครือญาติ เช่นเดียวครอบครัวขยายที่มีเครือญาติเป็นสมาชิกของครอบครัวร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นเครือญาติของครอบครัวเดี่ยวและขยายจึงมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามเครือญาติของครอบครัวขยายมีโอกาสที่จะขัดเกลาลูกของ Ego มากกว่าเครือญาติของครอบครัวเดี่ยวที่มีการตั้งบ้านเรือนใกล้เคียงกัน

2. ลักษณะโครงสร้างของประชากรแต่ละครอบครัวทั้งครอบครัวเดี่ยวและขยายมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ สถานภาพทางสังคม และได้ผ่านกระบวนการขัดทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน จึงส่งผลให้มีการถ่ายทอดหรือขัดเกลาทางสังคมแก่ลูกในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

บทบาทและหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมกับบริบทของชุมชน

1. เมื่อพิจารณาบริบททางสังคมของชุมชนบ้านคลองกับการขัดเกลาทางสังคม ก็พบว่าชุมชนมีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมแก่สมาชิกในครอบครัวเช่นเดียวกัน กล่าวคือในชุมชนจะประกอบด้วยมัสยิด และโรงเรียนคาทอลิกที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เด็กจนกระทั่งเจริญวัยเป็นผู้ใหญ่

2. โครงสร้างของชุมชนบ้านคลองมีลักษณะเป็นสังคมแบบจารีตประเพณีหรือแบบเก่า ผู้คนมีชีวิตที่เรียบง่าย แม้กระแสดความเป็นสมัยใหม่ของสังคมภายนอกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนบ้านคลองอยู่บ้าง ซึ่งเห็นได้จากการไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย แต่จำนวนแรงงานดังกล่าวก็ไม่มี

มากนัก ผู้คนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพการเกษตรหรือทำนาโดยส่วนใหญ่ ว่างเว้นจากการทำนา จะประกอบอาชีพรับจ้างทั้งในชุมชน และนอกชุมชนแบบเข้าไปเย็นกลับจึงทำให้มีเวลาในการ ปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว มีเวลาในการจัดเวลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมตาม ปทัสถานของชุมชนมุสลิมซึ่งยึดศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

3. จากการสังเกตการณ์ในชุมชนบ้านคลองพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีปฏิสัมพันธ์กับ ชุมชนภายนอกไม่มากนัก หากเปรียบเทียบกับลักษณะการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมเมือง สังคม กึ่งเมืองกึ่งชนบท ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนจึงยึดถือบรรทัดฐานของชุมชนเป็นแนวทางในการ ปฏิบัติซึ่งเป็นแนวทางที่ยึดมั่นกับประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณีและพิธีกรรมสำคัญ ๆ ในช่วงชีวิต

ในช่วงที่เก็บรวบรวมข้อมูลมีประเพณีพิธีกรรมเกิดขึ้นในชุมชนบ้านคลอง ผู้วิจัยเคยถือ โอกาสดังกล่าวเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และพูดคุยซักถามกลุ่มตัวอย่างที่มีได้กำหนดไว้ ในตอนแรก เป็นกลุ่มตัวอย่างแบบโดยบังเอิญ ผู้วิจัยขออนุญาตกลุ่มตัวอย่างใช้แถบบันทึกเสียง เพื่อบันทึกถ้อยคำในพิธีกรรมนั้น ๆ เช่น พิธีกรรมแต่งงาน เพื่อจะได้เก็บรายละเอียดมากขึ้น

แม้ผู้วิจัยจะคุ้นเคยกับชุมชนนี้แต่ผู้วิจัยมิได้เข้าไปคลุกคลีเหมือนกับคนในชุมชนที่เวลา มีอะไรเกิดขึ้นจะไปร่วมงานเสมอ ดังนั้นในการเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ชาวบ้านอาจมีความรู้ สึกแปลกใจที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนั้น ๆ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้อธิบายให้กลุ่มตัวอย่าง ไว้ล่วงหน้าแล้ว ผลของการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมีรายละเอียดดังนี้

การเรียนอัลกุรอานของเด็ก ๆ ในชุมชน

อัลกุรอานเป็นคำภีร์ในศาสนาอิสลามที่มุสลิมให้ความสำคัญมาก เพราะในอัลกุรอาน ประกอบด้วยคำสอนในการดำเนินชีวิตทุก ๆ ด้าน นอกจากนั้นบทอัลกุรอานยังใช้ในการประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ ในคืนวันที่ 15 มีนาคม 2545 ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมที่ปอเนาะ ของโต๊ะครูวาเยะแด่โต๊ะครูวาเยะไม่อยู่เพราะได้เดินทางไปแสวงบุญด้วยการประกอบพิธีฮัจย์ที่นคร เมกกะฮ์ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคม อย่างไรก็ตามโต๊ะครูฟาต๊ะซึ่งเป็นโต๊ะครูใน ชุมชนอื่นได้รับมอบหมายจากโต๊ะครูวาเยะเจ้าของปอเนาะให้มาทำหน้าที่สอนศาสนาแก่นักศึกษา หรือ “โต๊ะบะเก”²⁴ และสอนการอ่านอัลกุรอานแก่เด็ก ๆ มุสลิม แทนโต๊ะครูวาเยะ ในคืนที่ผู้วิจัย เข้าไปสังเกตการณ์ที่ปอเนาะของโต๊ะครูวาเยะไม่มีการเรียนการสอนอัลกุรอาน เพราะโต๊ะครูฟาต๊ะ ได้ให้โอวาทแก่ลูกศิษย์ในโอกาสที่กำลังจะหมดหน้าที่เพราะโต๊ะครูวาเยะกำลังจะเดินทางกลับจาก

²⁴ โต๊ะบะเก หรือนักศึกษาชายที่เรียนในโรงเรียนสอนศาสนาหรือปอเนาะ ตามรากศัพท์หมายถึง ผู้ยากจนขัดสน

การประกอบพิธีฮัจย์ที่นครเมกกะฮ์ ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์กระบวนการเรียนอัลกุรอานจากอามีนะฮ์ เด็กหญิงมุสลิมที่ตั้งใจมาเรียนอัลกุรอานในคืนนั้น รวมทั้งสังเกตกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันการศึกษาศาสนาหรือปอเนาะแห่งนี้พบว่า

ก่อนที่เด็กจะเรียนอัลกุรอานพวกเขาต้องละหมาดมัฆริบหรือละหมาดหลังพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าก่อน พวกเขา เด็ก ๆ ผู้หญิงอยู่ในชุดละหมาดสีขาวที่ปกปิดร่างกายตั้งแต่หัวจรดเท้า ส่วนที่เปิดเผยออกมาคือใบหน้า เด็กผู้หญิงทำละหมาดในกลุ่มของผู้หญิง เด็กผู้ชายทำละหมาดในกลุ่มของผู้ชายซึ่งแยกจากกันเป็นสัดส่วนจนเห็นได้ชัด ภายหลังจากการละหมาดมัฆริบหรือละหมาดช่วงหลังพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าเสร็จสิ้น โต๊ะครูพาโต๊ะฮ์ได้ให้อิวาทว่า

ขอให้เด็ก ๆ รักษาละหมาดให้ดี เพราะการละหมาดเป็นสิ่งที่พระเจ้าพิพากษาก่อนการกระทำอย่างอื่นในโลก ให้เด็ก ๆ ปฏิบัติละหมาดให้ดีตั้งแต่ยังเล็ก ๆ ประการต่อมาโต๊ะครูบอกให้เด็ก ๆ เชื่อฟังพ่อแม่ เพราะพ่อแม่มีพระคุณต่อลูก ไม่มีอะไรที่จะเอามาทดแทนพระคุณได้ โต๊ะครูยกตัวอย่างคนที่ไม่เชื่อฟังแม่ แม้ว่าคนนั้นจะปฏิบัติตัวตามศาสนาทุกอย่าง หากแม่ไม่พอใจและขอพรจากพระเจ้าให้ให้เกิดความหายนะแก่ลูก คำขอจะได้รับการตอบรับ เด็ก ๆ ตั้งใจฟังด้วยความรู้สึกกลัว โต๊ะครูให้อิวาทต่ออีกว่า ขอให้เด็ก ๆ ตั้งใจเรียน การเรียนนั้นจะต้องมีองค์ประกอบของการคิดตาม ไหว้ครว้า และมีทุนทรัพย์

ภายหลังจากอิวาทของโต๊ะครูจบ เสียงอะซานประกาศเชิญชวนการละหมาดอิชอหรือละหมาดช่วงกลางคืนซึ่งเป็นละหมาดฟิรดู²⁵ ตามด้วยเสียงอีกอมัตเพื่อส่งสัญญาณว่าให้ผู้ที่เข้าร่วมละหมาดญามาอะห์²⁶ เตรียมตัวละหมาดได้ เด็ก ๆ ที่มาเรียนอัลกุรอาน นักศึกษาที่เรียนในปอเนาะหรือ “โต๊ะบาค” และ ชาวบ้านที่มีบ้านเรือนใกล้เคียงกับปอเนาะร่วมละหมาดอิชอหรือละหมาดช่วงกลางคืน หลังละหมาดเด็ก ๆ เข้ามาสละม (อากัปรกิยาการทักทายเมื่อพบเจอกันและจากกันโดยใช้มือทั้งสองข้างประสานและดูกับมือของอีกฝ่ายหนึ่ง และยกมือทั้งสองสัมผัสกับใบหน้าของตัวเอง) กับผู้ร่วมละหมาด ส่วนเด็กปอเนาะเรียนก็ดาบ (ตำราเรียนศาสนา) ต่อไป

จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ซักถามอามีนะฮ์เด็กนักเรียนที่ตั้งใจมาเรียนอัลกุรอานเกี่ยวกับกระบวนการเรียนอัลกุรอาน เขาเล่าว่าเรียนอัลกุรอานบนบ้านของโต๊ะครูวาเยะ มามาอาดิลละห์ซึ่งเป็นภรรยาของโต๊ะครูเป็นคนสอนเด็กผู้หญิง ส่วนเด็กผู้ชายโต๊ะครูวาเยะเป็นคนสอนเอง การเรียนอัลกุรอาน ในเริ่มแรกนั้นเด็ก ๆ จะอ่าน “อาอูซุบิลคอสฮิมินัสซัย

²⁵ ละหมาดฟิรดูหรือละหมาด 5 เวลาเป็นสิ่งที่กำหนดและบังคับแก่มุสลิมทุกคนที่อยู่ในวัยที่ต้องปฏิบัติ สำหรับผู้หญิงต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตั้งแต่เริ่มมีประจำเดือน และผู้ชายเริ่มปฏิบัติตั้งแต่เริ่มเป็นหนุ่มหรือมีฟันเปือก และส่งเสริมให้ผู้ชายไปละหมาดฟิรดูนี้ที่มัสยิด

²⁶ ละหมาดพร้อมเพรียงกันหลายคนและมีผู้นำละหมาดผู้ชาย 1 คนเรียกว่าอิหม่าม

ดอนิรอมิม” ซึ่งหมายถึง ขอพระเจ้าทรงคุ้มครองให้พ้นจากมารร้าย และไซดอน ต่อมาจึงอ่าน “บิสมิลลาฮิรเราะห์มานนิรรอฮีม” หมายถึง ด้วยพระนามของพระเจ้าผู้ทรงเมตตากรุณาถึง แล้วจึงอ่าน “ซูเราะห์ฟาติฮะห์ หรืออัลฮัมดุลิลลอฮ์” ซึ่งเป็นซูเราะห์ปฐมบทที่มุสลิมต้องรู้ และอ่านได้ เพราะเป็นบทหนึ่งที่ใช้อ่านในพิธีละหมาด หลังจากนั้นจึงอ่านบทอัลกุรอานที่ตนเองเรียนอยู่ บาง คนอ่านบททวนบทที่ผ่านมาก่อนที่จะอ่านในส่วนที่ตนกำลังเรียนอยู่ แต่โดยมากแล้ว โต๊ะครูจะบอก ให้เด็ก ๆ อ่านบททวนก่อนบทเรียนที่ผ่านมาเสียก่อน การเรียนอัลกุรอานในเริ่มแรกแรกจะฝึกอ่าน อักษรง่าย ๆ เหมือนการเรียนภาษาไทยที่ต้องรู้จัก ก ไก่ ข ไข่ และสระ เป็นต้น สำหรับบท เรียนเริ่มแรกคือฝึกอ่าน อาลีฟ บา ตา เมื่อรู้จักตัวอักษรแล้ว ขั้นตอนต่อไปของแบบเรียนก็คือการ ฝึกอ่านคำที่เกิดจากการประสมของพยัญชนะ (สุรฺ) และสระ (บารฺ) ซึ่งอาจเป็นคำที่ไม่มี ความหมายก็ได้ เมื่อเด็กนักเรียนเรียนรู้ได้ในระดับหนึ่งแล้ว ต่อไปก็จะฝึกอ่านอัลกุรอานในบทที่ยากขึ้น ไปอีก เด็ก ๆ จะเริ่มอ่านด้วยสำเนียงธรรมดา เมื่อสามารถอ่านได้ก็ฝึกอ่านให้มีทำนองที่ไพเราะน่า ฟัง

ในขณะที่เรียนการอ่านอัลกุรอานนั้น เด็ก ๆ จะนั่งขัดสมาธิบนพื้น บางคนวางอัลกุรอาน ไว้บนที่รองอัลกุรอานซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ด้วยกันเรียกว่า “ตาสา” บางคนนำหมอนมารอง เด็ก ๆ จะ ต้องละหมาดมักริบหรือละหมาดหลังตะวันตกดินก่อน แล้วจึงจะเรียนอัลกุรอานได้ ซึ่งพวกเขาจะ มีการตกลงกันว่าใครจะเป็นคนเข้าไปอ่านตัวต่อตัวกับโต๊ะครู บางครั้งโต๊ะครูเป็นคนเรียกซึ่งก็แล้ว แต่ว่าจะเรียกใคร โต๊ะครูสอนโดยการอ่านนำแล้วให้เด็กอ่านตาม และมีการอธิบายลักษณะของ อักษรว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร และเรียกว่าอะไร และให้เด็ก ๆ ไปทบทวน ในครั้งต่อไป หากอ่านไม่ถูกต้องซ้ำ ๆ กันจะโดนตำหนิจากโต๊ะครู การสอนอัลกุรอานจึงใช้เวลานาน บางครั้ง โต๊ะครูคนเดียวสอนได้ไม่ทั่วถึง ดังนั้นโต๊ะครูจึงมอบหมายให้แก่เด็กโตกว่าและมีความสามารถ ช่วยสอนด้วยอีกทางหนึ่ง เมื่อเสร็จสิ้นการอ่านอัลกุรอาน แล้วจึงจะเป็นการละหมาดอิซฮหรือ ละหมาดสุดท้ายของวันซึ่งกระทำในช่วงกลางคืน จากนั้นจึงสามารถกลับบ้านได้ การเรียน อัลกุรอานเป็นข้อยกเว้นสำหรับเด็กหญิงมุสลิมที่มีประจำเดือนเพราะถือว่าอยู่ในภาวะที่ไม่สะอาด ภายหลังจากหมดประจำเดือนแล้วจึงสามารถเรียนอัลกุรอานและประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ส่วนเด็ก ชายไม่มีข้อยกเว้นใด ๆ คั้นวันพฤหัสบดีหรือคืนวันศุกร์ตามการเรียกของชาวมุสลิม เป็นคืนวันหยุด ไม่มีการเรียนอ่านคำกัร้อลกุรอาน แต่พระเจ้าใช้ให้มุสลิมอ่านคำกัร้อลกุรอาน และอ่านซูเราะห์ หรือบทอาซันให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและทำความดีอื่นให้มาก

โดยสรุปเด็ก ๆ มุสลิมจะต้องเรียนรู้คำกัร้อลกุรอานซึ่งเป็นองค์ความรู้ในทางโลก และ ทางธรรมตั้งแต่สามารถพูดจาสื่อสารได้ การเรียนอัลกุรอานเริ่มจากให้เด็กรู้จักอักษรอาหรับ การ ผสมอักษร ไปจนกระทั่งฝึกอ่านคำกัร้อลกุรอาน เด็ก ๆ มุสลิมในชุมชนบ้านคลองสวนใหญ่จะ

เรียนอัลกุรอานที่มีสติ และที่ไอเนาะในหมู่บ้าน ซึ่งจะมีการเรียนการสอนช่วงเช้าหลังละหมาด ซุบฮีก่อนพระอาทิตย์ขึ้น และหลังละหมาดมัฆริบหรือละหมาดหลังจากพระอาทิตย์ตกดินไปแล้ว บางครอบครัวในระยะแรกผู้เป็นพ่อและแม่ที่มีความสามารถจะเป็นคนสอนลูกเอง ดังเช่นกรณีของ ครอบครัวเจ๊ะฮอ ครอบครัวเตียวในชุมชนบ้านคลองที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการจัดเวลาทางสังคม ยะฮ์ยาผู้เป็นพ่อมีบทบาทสำคัญในการสอนอ่านอัลกุรอานแก่ลูกของเขา และเด็ก ๆ ในชุมชน ภายหลังเมื่อลูกเติบโตและได้เข้าเรียนในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม จึงได้เข้าเรียนกุรอานกับ โต๊ะครูที่โรงเรียนนั้น (ดูรายละเอียดหน้าที่ 65) ส่วนครอบครัวขยายญาติจะเข้ามา มีบทบาทในการสอนอัลกุรอานด้วยหากมีความสามารถ หลังจากนั้นจึงส่งให้โต๊ะครู หรือ โต๊ะอิหม่ามเป็นคนสอนต่อ ดังเช่นกรณีของครอบครัวกะมุเต็ง ครอบครัวขยายในชุมชนบ้านคลองที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการจัดเวลาทางสังคม นางอัสนีฮ์ในช่วงวัยเด็กเรียนอัลกุรอานกับแม่และน้ำของเธอ เมื่อโตขึ้นเขาไปเรียนกับโต๊ะครูที่โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นน้องของอัสนีฮ์ก็ได้เรียนกับน้ำของเธอด้วยเช่นกัน (ดูรายละเอียดหน้าที่ 83)

จากการสัมภาษณ์โต๊ะครูวาเฮะ และโต๊ะอิหม่ามมะรอสะเมื่อครั้งที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครอบครัวในการจัดเวลาทางสังคมทำให้ทราบว่า ความรับผิดชอบของพ่อแม่อีกประการหนึ่งคือการสอนอัลกุรอาน หากพ่อแม่ไม่สามารถสอนเองได้ จะต้องส่งลูกให้ผู้ที่มีความรู้เป็นคนสอน ข้อมูลดังกล่าวเป็นการเน้นให้เห็นบทบาทของพ่อแม่ในการจัดเวลาทางสังคมชัดเจนยิ่งขึ้น

โรงเรียนตาดีการในชุมชนบ้านคลอง

ณ ช่าง ๆ มัสยิดบ้านคลองซึ่งตั้งอยู่ริมถนนทางไปอำเภอปะนาระ เป็นตัวอาคารไม้เก่าๆ คือสถานศึกษาตาดีการ หรือโรงเรียนประถมศึกษาด้านศาสนาอิสลามของชุมชนบ้านคลอง ที่เปิดการเรียนการสอนศาสนา 4 ระดับได้แก่ ระดับชั้นคือคิริหรือชั้นเตรียม ชั้น 1 ชั้น 2 และชั้น 3 ในคืนวันศุกร์ หรือคืนวันเสาร์ตามการเรียกของชาวมุสลิม เด็ก ๆ ที่มีอายุในช่วง 5-13 ปีจะเรียนท่องคฺฮาหรือบทขอพร ในช่วงเวลาหลังจากละหมาดมัฆริบหรือเวลาหลังพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าไปจนกระทั่งเข้าสู่การละหมาดสุดท้ายของวันหรือละหมาดอิฮอ ส่วนในวันเสาร์เด็ก ๆ จะเรียนวิชาการศาสนาพื้นฐานได้แก่ เคาเฮด (วิชาที่ก่อให้เกิดความศรัทธา) ฟีเกาะฮฺ (วิชาเกี่ยวกับการชำระความสะอาด) อัคลาค (วิชาที่สอนเกี่ยวกับมารยาทสังคม) ซือญฺเราะหฺนบี (ประวัติศาสตร์ศาสดา) การอ่านเขียนภาษามลายู และภาษาอาหรับ เป็นต้น โดยเริ่มเรียนตั้งแต่ 8.00 น. ไปจนกระทั่ง 11.30 น. แล้วจึงพักรับประทานอาหารกลางวัน พวกเขากลับมารวมตัวกันที่มัสยิดอีกครั้งเพื่อทำการละหมาด

ซุฮ์ร หรือละหมาดช่วงเที่ยงประมาณเวลา 12.30 น. หลังจากนั้นในเวลา 1.30 น. จึงเริ่มเรียนวิชาการศาสนาจนกระทั่งเวลาประมาณ 16.00 น. หลังเสร็จละหมาดอัศรีจึงกลับจะกลับบ้านได้

โรงเรียนตาดีการ์เป็นโรงเรียนประถมศึกษาด้านศาสนาอิสลามที่อยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน มีบทบาทมากในการขัดเกลาหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ นอกเหนือจากการขัดเกลาทางสังคมจากสถาบันครอบครัว ชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองหินความสำคัญของการศึกษาตาดีการ์ และส่งเสริมให้บุตรหลานได้เรียนในสถานศึกษา

การละหมาดวันศุกร์

การละหมาดวันศุกร์เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม เพราะนอกจากจะเป็นการพบปะชุมนุมซึ่งทำให้เกิดความสามัคคี และความเป็นเอกภาพในบรรดามุสลิมด้วยกันแล้วในการละหมาดวันศุกร์ยังมีการถ่ายทอดค่านิยม ทศนะคติ แนวทางปฏิบัติที่วางบนฐานของหลักการอิสลาม การละหมาดวันศุกร์ บังคับสำหรับผู้ชายมุสลิมเท่านั้น

ผู้วิจัยถามโต๊ะครูวาเยะในชุมชนบ้านคลองว่า เพราะเหตุใดถึงวาญิบหรือบังคับสำหรับผู้ชายต้องไปละหมาดที่มีสยิดแต่ไม่วาญิบสำหรับผู้หญิง โต๊ะครูให้คำอธิบายว่า วันศุกร์เป็นวันหยุดใน 1 อาทิตย์ การละหมาดวันศุกร์ให้ทำที่มีสยิด ทำในสถานที่ที่คนรวมกลุ่มกันได้ ใช้สำหรับผู้ชายเพราะผู้ชายมีความสามารถ นี่คือความแตกต่างระหว่างผู้ชายและผู้หญิง สำหรับผู้ชายเขาให้ละหมาด 5 เวลาหรือละหมาดฟิรดู และละหมาดวันศุกร์เป็นหมู่คณะที่มีสยิด หากผู้หญิงจะไปละหมาดที่มีสยิดนั้นได้ผลบุญมากเช่นเดียวกัน แต่ในเส้นทาง การไปละหมาดที่มีสยิดต้องไม่ก่อให้เกิดพิศนะห์หรือความเสื่อมเสียแก่ผู้หญิง

จากการพูดคุยสัมภาษณ์โต๊ะครูทำให้ทราบว่าเหตุผลที่บังคับผู้ชายให้ไปละหมาดวันศุกร์ที่มีสยิดเพราะศาสนาได้ให้ความสำคัญของผู้ชายในฐานะเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าครอบครัว สิ่งที่ได้รับจากการฟังคุตะบะฮ์ในเรื่อง ความศรัทธา การปฏิบัติศาสนกิจ การเมือง การสาธารณสุข ทำให้ผู้ชายมุสลิมสามารถนำไปถ่ายทอดต่อไปยังภรรยาและบุตร

ตัวอย่างคฤหัสถ์วันศุกร์²⁷

ลูกเป็นเราะฮ์มัด²⁸และอามานะฮ์²⁹ของอัลลอฮ์ต่อบิดา-มารดา

ท่านผู้ร่วมละหมาดญุมอัตที่เคารพทุกท่าน

ผมขอเชิญชวนทุกท่านในฐานะเป็นว่าผู้ถูกสร้าง และต้องการทางนำจากพระองค์ อัลลอฮ์ พร้อมทั้งเตาฟีกอิดาฮะฮ์³⁰ จากพระองค์ ได้มีความยำเกรงต่อพระองค์อยู่เสมอ ในความหมายของความยำเกรงที่แท้จริงนั่นคือ เคารพในทุกๆ คำบัญชาใช้ของพระองค์และหลีกเลี่ยงจากสิ่งทีพระองค์ทรงห้ามด้วยสำนึกอย่างเต็มเปี่ยม

เรามีความเชื่อมั่นอย่างเต็มเปี่ยมด้วยการเคารพภักดีต่อพระองค์เท่านั้น ที่จะทำให้เราเป็นผู้ระมัดระวังว่า เป็นผู้เตรียมพร้อมกว่าในการดำรงชีวิตบนโลกนี้ และไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งทีพระองค์อัลลอฮ์ไม่อนุมัติ ในคฤหัสถ์ชั้น ๆ วันนี้ผมจะลองพูดถึงเรื่องความรับผิดชอบของพ่อแม่ต่อลูก ๆ ในฐานะที่ลูกนั้นเป็นเราะฮ์มัดและอามานะฮ์ของอัลลอฮ์ที่ให้ไว้แก่เรา

ท่านผู้ร่วมญุมอัตที่เคารพ

ในอัลกุรอานมีหลายโองการที่กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวข้างต้น ดังเช่นในซูเราะฮ์ อัล-อิสรอฮ์ โองการที่ 33-38 กล่าวถึงมนุษย์ที่ดี (สอและห์) ว่าสามารถให้ความหมายเชิงอธิบายว่าในการมีชีวิตอยู่ของเขา เขาทำการภักดีด้วยใจที่บริสุทธิ์แต่อัลลอฮ์พระองค์เดียวเท่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพการณ์เช่นใดก็ตาม จิตใจของเขาจะผูกพันกับพระผู้อภิบาลของเขาตลอดเวลา และเขาจะไม่เคยละเลยในการปฏิบัติศาสนกิจ และการภักดีต่อพระองค์ ให้ความเคารพและภักดีต่อบิดามารดาของเขา ไม่เคยสร้างความเจ็บช้ำน้ำใจแก่ท่านทั้งสอง ไม่เคยกล่าวคำหาญใดๆ แก่ผู้ใดเลย

ท่านผู้ร่วมญุมอัตที่เคารพ

เมื่อเราสำนึกว่าลูกนั้นเป็นเราะฮ์มัดและอามานะฮ์ของอัลลอฮ์แล้ว ดังนั้นสิ่งใดทีเราควรปฏิบัติแก่ลูก ๆ ของเราในฐานะที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานเราะฮ์มัดและอามานะฮ์นั้นแก่เรา แนนอนเราต้องขอบคุณพระองค์ ต้องอบรมบ่มเพาะและให้การศึกษา ต้องฟูมฟักเลี้ยงดูสุขภาพร่าง

²⁷ที่มา สำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี คฤหัสถ์วันศุกร์เกี่ยวกับการสาธารณสุข หน้า 68-70

²⁸เราะฮ์มัด หมายถึง ความประเสริฐที่พระเจ้าประทานให้มนุษย์

²⁹อามานะฮ์ หมายถึง ความรับผิดชอบที่พระเจ้าประทานให้มนุษย์

³⁰เตาฟีกอิดาฮะฮ์ หมายถึง การชี้แนะสู่ความศรัทธาที่เป็นเอกภาพ

กายเพื่อลูก ๆ ของเราโตเป็นผู้ใหญ่ที่ร่าเริง มีสติปัญญา มีความบริสุทธิ์ใจ เป็นผู้ที่รู้จักประเมินตัวเอง สังคมและชาติตระกูลของเขา

ท่านผู้ร่วมบุญอ้อทุกท่าน

ลูก ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นอาจจะง่ายในการเลี้ยงเพื่อให้ร่างกายของเขาโตขึ้น แต่ยากในการที่จะสอนเรื่องความศรัทธา ความศรัทธาจะเกิดขึ้นในตัวเด็กหรือไม่ขึ้นอยู่กับบิดามารดาของเด็กอย่างเต็มที่ ท่านศาสดากกล่าว.....ซึ่งให้ความหมายว่า “เด็ก ๆ เกิดขึ้นมาในสภาพที่บริสุทธิ์ บิดามารดาของเขานั้นเองที่ทำให้เขาเป็นยิว คริสต์ หรือมะณูซีผู้บูชไฟ”

ตรงนี้แหละที่เป็นความรับผิดชอบอย่างชัดเจนเหนือพ่อแม่ ในการที่นำพาลูก ๆ ของเขาเดินไปตามที่เขาทั้งสองต้องการได้ พ่อแม่ทุกคนนั้นล้วนรักลูกโดยไม่สามารถจะเขี่ยหรือวาดเป็นภาพออกมาให้เห็นได้ ความสุขของมนุษย์ในการมีชีวิตอยู่บนโลกนี้ ก็เมื่ออัลลอฮ์ได้ทรงประทานลูกน้อยที่มีสุขภาพแข็งแรง ลูกที่ตีที่สามารถรักษาชื่อเสียงที่ดีของวงศ์ตระกูล และยิ่งถ้าหากลูก ๆ ของเรามีความรู้ความเข้าใจอย่างพอเพียง มีกริยามารยาทที่ดีงามและมีอีมาน (ความศรัทธา) ที่มั่นคง แน่นอนก็จะยิ่งเพิ่มความสุขต่อพ่อแม่อย่างล้นเหลือ ดังนั้นในทัศนะอิสลามลูก ๆ จึงถือเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ประทานฝากมาให้พ่อแม่ดูแลเลี้ยงดูและฟูมฟัก ด้วยเหตุนี้เองลูก ๆ จึงจำเป็นต้องได้รับตัวอย่าง ได้รับการชี้แนะที่สมบูรณ์จากพ่อแม่ของเขา

โดยสรุปการละหมาดวันศุกร์มีความแตกต่างจากการละหมาดบังคับ หรือละหมาดฟิรดูที่ชาวมุสลิมปฏิบัติเป็นประจำ 5 เวลาใน 1 วัน แต่ละหมาดวันศุกร์นั้นต้องปฏิบัติ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ และเป็นทั้งบังคับแก่ชายมุสลิมที่เข้าเกณฑ์ต้องปฏิบัติตามหลักศาสนาหรืออานเคย์บาล์ (สำหรับเด็กผู้ชายศาสนาบังคับเมื่อเขามีฟันเป็ยก) สถานที่กระทำละหมาดคือมัสยิด ในการละหมาดวันศุกร์จะมีการอ่านคุตะบะฮ์วันศุกร์หรือบทสอนเฉพาะกาล โดยมากแล้วโต๊ะเคอเต็บจะอ่านคุตะบะฮ์ตามสถานการณ์ปัจจุบัน จากคุตะบะฮ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า

1. ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับผู้ชายในฐานะของผู้นำ ซึ่งสิ่งที่ผู้นำควรจะได้รับก่อนที่ไปปกครองผู้อื่นคือ การขัดเกลาทางสังคม
2. การขัดเกลาทางสังคมเป็นหน้าที่ของครอบครัว ที่ผู้เป็นพ่อแม่ต้องให้ความสำคัญสิ่งที่ศาสนาอิสลามส่งเสริมให้ทำการขัดเกลาได้แก่ หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ เป็นต้น
3. คุตะบะฮ์ดังกล่าวต้องการสร้างความตระหนักว่า ลูกคือสิ่งที่ประเสริฐที่พระเจ้าประทาน และเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องดูแลรับผิดชอบให้ลูกอยู่ในหนทางของศาสนา ดังนั้นแม้ว่าจะเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย ผู้ที่จะต้องมืบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมคือผู้เป็นพ่อและแม่

4. คณะบะฮ์ดังกล่าวเน้นให้ผู้เป็นพ่อแม่ขัดเกลาตามหลักการของศาสนา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า คำสอนของศาสนานี้เป็นที่มาของการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิม

ประเพณีและพิธีกรรมแต่งงานอันวากัษรอฮายา

วันที่ 9 มีนาคม 2545 ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมที่บ้านของฮาซันพ่อของรอฮายาซึ่งกำลังจะแต่งงานกับอันวากัษรอฮายาที่บ้านใกล้เคียง เขามีอาชีพรับจ้างทำเฟอร์นิเจอร์ในชุมชนแห่งนี้ เวลาประมาณ 21.00 น. ญาติและแขกเจ้าบ้านมาถึงบ้านเจ้าสาวแล้วเดินตามหลังเจ้าภาพที่มารอรับขึ้นบนบ้านยังพื้นที่ที่กำหนดสำหรับพิธีกรรมซึ่งมีผนังห้องกั้นแบ่งกลุ่มระหว่างชายและหญิงอย่างชัดเจน พิธีกรรมเริ่มขึ้นเมื่อโต๊ะครู โต๊ะคอเต็บ โต๊ะบีลาเดินทางมาถึงบ้านฮาซันในครั้งนี้โต๊ะครูพาโต๊ะฮัจ์ซึ่งเป็นโต๊ะครูนอกชุมชนมาทำหน้าที่เป็นโต๊ะอิหม่ามแทนโต๊ะอิหม่ามที่ได้เดินทางไปแสวงบุญด้วยการประกอบพิธีอัจญ์ที่นครเมกกะฮ์

ในพิธีกรรมแต่งงานจะมีขั้นตอนดังนี้

- โต๊ะอิหม่าม : ไหนบัตร์ประจำตัวประชาชน
- อันวา (เจ้าสาว) ขึ้นบัตร์ประจำตัวประชาชนให้โต๊ะอิหม่ามและโต๊ะคอเต็บ
- โต๊ะอิหม่าม : ชื่อตามทะเบียนอย่างนี้ เรียกก็อย่างนี้ไซ้ใหม่
- อันวา : ทะเบียนบ้านชื่อหนึ่ง ที่เรียกกันก็อีกชื่อหนึ่ง
- โต๊ะอิหม่าม : ชื่อ สกุก เขียนตามทะเบียนบ้าน ชื่อมุสลิม อันวา
เบนอับดุลรอเซด นามสกุกคือรามัน อายุก็ปี
- โต๊ะคอเต็บ : (กรอกรประวัติ)
- อันวา : 26 ปี
- โต๊ะอิหม่าม : เลขที่บ้าน
- อันวา : 35/6 หมู่ 3 ต. ทำน้ำ อ.ปะนาระ จ. ปัตตานี
- โต๊ะอิหม่าม : รอฮายา เบนดีฮาซันเลขที่ 9 หมู่ 2 ต. คอน อ.ปะนาระ
จ.ปัตตานี อายุ 25 ปี (โต๊ะอิหม่ามดูจากบัตรประจำตัวประชาชน
ของรอฮายา) ไหนผู้ปกครอง เรียกผู้ปกครองเขา
25,027 บาทไซ้ใหม่ ต้องถามปกติอยู่แล้ว เดี่ยวจะคลาดเคลื่อน
- ฮาซัน (พ่อเจ้าสาว) : ไซ้
- โต๊ะอิหม่าม : เขียนชื่อถูกหรือยัง
- โต๊ะคอเต็บ : เขียนถูกแล้ว

- โตะอิหม่าม : ถามความยินยอมจากลูกก่อน
- ฮาซัน : ถามแล้ว
- โตะคอเต็บ : ฉันมอบหมายให้โตะคอเต็บแต่งงานลูกฉันกับอันวา
- ฮาซัน :อ่านตาม.....เสร็จแล้วหรือ
- โตะอิหม่าม : เมื่อสักครู่นี้เป็นการสอน ตอนนี้ต้องอ่านเองอีกครั้ง
- โตะคอเต็บ : ทบทวนถ้อยคำมอบหมายการแต่งงานของรอฮาฮาและอันวา
- ฮาซัน : ฉันมอบหมายให้โตะคอเต็บ แต่งงานลูกฉันกับอันวา
- โตะอิหม่าม : เสร็จแล้ว
- อาลูลอฮฺบิลลอฮฺอิมินัศชะฮฺคอนิรรอญิม บิสมิลลาฮฺเราะห์มานิรรอฮีม
(ขอให้อัลลอฮฺทรงคุ้มครองให้พ้นจากมารร้ายและไซตอน
ด้วยพระนามของอัลลอฮฺผู้ทรงเมตตากรุณายิ่ง)
.....คูานิกะฮฺ (บทขอพรสำหรับแต่งงาน)
- โตะคอเต็บ : ไล่ชื่อตามทะเบียนบ้าน หรือชื่อที่เขาเรียกกันทั่วไป
- อันวา : ชื่อที่เรียกกันทั่วไป
- โตะคอเต็บ : จะถามซักนิดก่อนที่จะแต่งงานนี้ เขามีหลักการคือต้องถาม
อันวานี้เรียนศาสนาจบชั้นอะไร
- อันวา : ชั้น 2 แล้วก็เรียนที่ปัตตานีอีก เรียนทางช่าง
- โตะคอเต็บ : รุกนอีมาม รุกนอิสลามไม่หลงกันนะ ลองบอกซิ
- อันวา : รุกนอีมาม 6 ประการ รุกนอิสลาม 5 ประการ
- โตะคอเต็บ : ความรับผิดชอบของเรากับภรรยาฉัน อันวาคงรู้แล้ว แต่ฉัน
อยากจะบอกอีกครั้งหนึ่ง การมีครอบครัวนี้ ถ้าภรรยาไม่รู้อะไร
เราต้องสอน ไม่เป็นเราก็สอน ไม่ใช่ว่าไม่เป็นแล้วปล่อย ถ้ามี
อะไรที่ผิดพลาดเกิดขึ้น แสดงให้เห็นด้วยว่าเราดูแลไหม ถ้าเขา
ถามเรา เราไม่มีคำตอบ ขอเวลาไปหาคำตอบแล้วไปตอบเขา
นั่นเพื่อให้ดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น ลองบอกที่เราเตรียมซิ
อ่านตั้ง ๆ
- อันวา : ฉันยอมรับการแต่งงานด้วยดี.....
- โตะคอเต็บ : อา...ซัด ๆ อย่างนี้แหละ...โตะคอเต็บอ่านดูา.....
- อันวาฉันแต่งงานให้คุณ และฉันแต่งงานคุณกับรอฮาฮาบินดี

ฮาซัน ซึ่งได้รับการมอบหมายจากพ่อเขา ด้วยเงินสด 25,027 บาท

อันวา : ฉันขอรับการแต่งงานกับภรรยาคนนี้ ด้วยเงินสดตามที่ได้กล่าวมา

โต๊ะคอเต็บ : เป็นไง

โต๊ะอิหม่าม : ไม่เป็นไรแล้ว

โต๊ะอิหม่าม : อาอุซุบิลลอฮฺมินัลลาฮฺตอนิรรอยอิม บิสมิลลอฮฺิรเราะมานิรรอยอิมคุอา.....

(แขกและเครือญาติทั้งชายหญิงพร้อมกันยกมือทั้งสองแบใน ระดับใบหน้าและกล่าวอามีน เป็นการร่วมกันขอคุอาต่อพระเจ้า)

โต๊ะคอเต็บ : ถ้าฉันไม่ได้อยู่กับภรรยาของฉันมาซีเตาะ เบนตีวาฮาซัน หรือ ถ้าฉันไม่สามารถอยู่กับเขาจนสามปี ภรรยาคนอื่น ๆ เกินกว่า 6 เดือน ดังนั้นก่อนสามารถฟ้องร้องความรับผิดชอบของสามี ในอิสลามคือส่วนจังหวัดหรือศาล หรืออิหม่าม พร้อมด้วยพยานบุคคล 2 คน ด้วยข้อพิพาทดังกล่าว และฉันยอมรับในข้อพิพาทนั้น ดังนั้นฉันและเขาจึงหมดสภาพการเป็นสามีภรรยา แก่กันและกัน และทุกครั้งที่ฉันกลับไปคืนดีกับภรรยาของฉันรอฮายา บินตีฮาซันด้วยเหตุข้อพิพาทดังกล่าว หรือข้อพิพาทอื่น ๆ โดยที่เขา (รอฮายา) มิได้ยินยอม ดังนั้นฉันกับเขาหมดสภาพการเป็นสามีภรรยาอีกครั้งหนึ่ง

อันวา : อ่านตามคำปฏิญาณ

ในขณะที่พิธีกรรมดังกล่าวเจ้าสาวเข้ามาต้อนรับแขกและญาติผู้หญิงที่กำลังรับประทานอาหารด้วยการเข้าไปสลาม (มือประสานมือ และลูบหน้า เป็นการแสดงการทักทาย) อาหารที่รับประทานกันได้แก่ ข้าวสวย ไก่จ้อและ แกงซี่เหล็ก แกงปลา ก๋วยเตี๋ยว น้ำบูดู ของหวาน ขนม และน้ำหวาน เมื่อพิธีกรรมแต่งงานเสร็จสิ้น แขกและญาติของฝ่ายเจ้าสาวจึงรับประทานอาหารดังกล่าว หลังจากนั้นพวกเขาจึงเดินทางกลับบ้าน เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรมแต่งงานรอฮายา และอันวาได้แต่งงานกันตามประเพณีศาสนา

วันที่ 10 มีนาคม 2545 มีการจัดงานแต่งงานเลี้ยงอาหารแก่แขกรับเชิญเนื่องในวาระที่รอฮายาได้แต่งงานกับอันวา การจัดงานแต่งงานในชุมชนนี้เต็มไปด้วยความยินดี สดชื่น แจ่มใส และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้าน และญาติ ๆ โดยพวกเขามาช่วย

เตรียมงานกันตั้งแต่ 2 วันก่อนวันแต่งงาน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านคลองยังเป็นสังคมจารีตประเพณี (traditional community) อย่างเห็นได้ชัด แยกที่มาร่วมแสดงความยินดีในงานแต่งงานร่วมรับประทานอาหาร โดยแยกกันรับประทานระหว่างชายหญิงถึงแม้จะเดินทางมาร่วมงานด้วยกันก็ตาม ภายในบ้านมีการเตรียมมุมสำหรับถ้ำรูปเหมือนงานแต่งงานทั่ว ๆ ไป มีพรมบาง ๆ ซึ่งที่ผนังบ้าน ผ้ามุ้งสีชมพูที่จัดเป็นชุดติดไฟระยิบระยับ บนเพดานมีริ้วกระดาษห้อยระยงระยง มีเก้าอี้ 2 ตัว โต๊ะสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่เตี้ยวางข้างหน้าเก้าอี้ซึ่งบนโต๊ะนี้มีพุ่มข้าวเหนียวสี เหลือง ขาว ปักไข่ และบรรดาของขวัญที่เพื่อน ๆ เจ้าสาวได้นำมาให้ ด้านข้างก็เป็นโต๊ะขนาดเล็กแต่สูง 2 ตัว วางขนมลาชิ้นใหญ่ หน้าขนมลาคือรูปดอกกุหลาบแดง ไข่ชุบสีเหลืองเขียว วางเป็นพวงคล้ายพวงหมาก ผลส้มเขียวหวานที่ห่อด้วยลามีรูปร่างเป็นนก ผลแอปเปิลบนหัวติดจุดมะพร้าว น้ำตาลผูกกับพลาสติกคล้ายกระเทียม และข้าวเหนียวอัดใส่ถุงขนาดเล็กมีรูปร่างคล้ายของงุ่น เป็นต้น

งานเลี้ยงเริ่มตั้งแต่เช้าจนกระทั่งกลางคืน รอฮายาแต่งชุดบานง¹¹ สีดำลายดอกไม้ปักเต็มและผ้าคลุมบางในช่วงเช้า ช่วงบ่ายเป็นชุดบานงเช่นเดียวกันแต่มีสีส้ม และผ้าคลุมผมสีส้มปกปิดมิดชิด ส่วนอันวาแต่งกายด้วยเสื้อแขนยาว กางเกงขายาว และมีผ้าอีกผืนสวมทับกางเกงอีกที และสวมหมวกสีดำ ทั้งสองช่วยกันต้อนรับแขกด้วยใบหน้าที่ยิ้มไปด้วยความสุข รอฮายารับแขกที่เป็นผู้หญิง อันวารับแขกที่เป็นผู้ชาย ทั้งสองร่วมกันถ้ำรูปเมื่อเพื่อนของเจ้าสาวเรียกร้อง ตามประเพณี อันวาอยู่บ้านรอฮายาเป็นเวลา 3 วันก่อน แล้วหลังจากนั้นจึงมีการส่งตัวทั้งสองเรียกว่า “มืองาตา” ส่วนเครือญาติของอันวาคอยต้อนรับบนที่ทางส่งตัวรอฮายา และอันวา เรียกว่า “การญาโม๊ะ” หรือการต้อนรับ รอฮายาและอันวาต้องอยู่ที่นั่นเป็นเวลา 3 วันหลังจากนั้นอันวาอยู่อาศัยกับรอฮายาที่บ้านของพ่อตาแม่ยาย

โดยสรุปการแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของการมีชีวิตคู่หรือการมีครอบครัว ในระยะเริ่มแรกคู่สมรสจะอาศัยร่วมกับพ่อแม่ของสามีหรือภรรยาจนกระทั่งทำให้เกิดครอบครัวชายขึ้นมา ในกระบวนการแต่งงานจะเริ่มตั้งแต่การทาบทามสู่ขอ การจัดพิธีแต่งงานตามประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา และการจัดเลี้ยงอาหารหรือในท้องถิ่นชุมชนนี้เรียกว่าการทำเหนียว การจัดพิธีแต่งงานตามประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนานั้นจะเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก หากคู่สมรสมิได้จัดพิธีดังกล่าวการสมรสนั้นไม่เป็นผลในทางศาสนาถือว่าบุคคลเหล่านั้นยังมิได้สมรสกันอย่างถูกต้อง ไม่มีผลทางกฎหมายอิสลาม สังคมไม่ยอมรับและเป็นที่ยึดเหนี่ยว โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่มีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัด

¹¹ ชุดบานงมีลักษณะเป็นเสื้อเข้ารูปยาวลงมาถึงหัวเข่า คอเตี้ยเป็นรูปตัววี มีกระดุมด้านหน้าของตัวเสื้อ กระโปรงยาวด้านหน้าจับจีบเป็นชั้นๆ หรืออาจจับจีบด้านข้าง

ครอบครัวในชุมชนบ้านคลองจึงมีการจัดพิธีแต่งงานตามประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ในกระบวนการของพิธีแต่งงานมีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมหลายท่านเช่น โตะครู โตะอิหม่าม โตะคอคเต็บ โตะบีลาต และสักขีพยานได้แก่ ญาติของฝ่ายเจ้าบ่าวเจ้าสาว และเพื่อนบ้านของทั้งสองฝ่าย โดยมากแล้วครอบครัวในชุมชนแห่งนี้จะจัดพิธีแต่งงานในคืนก่อนวันเลี้ยงอาหารหรือวันทำเหมียว ภายหลังจากงานจัดเลี้ยงได้สิ้นสุดลงจะเป็นธรรมเนียมประเพณีที่เจ้าบ่าวต้องอยู่บ้านเจ้าสาว 3 วัน แล้วเจ้าสาวไปอยู่บ้านเจ้าบ่าวอีก 3 วัน ทั้งนี้เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ครอบครัวและเครือญาติมีผลในการจัดเทศกาลสมาชิกครอบครัวในกระบวนการแต่งงานให้เป็นไปตามประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา อีกทั้งเป็นการจัดเทศกาลสมาชิกในชุมชนทางอ้อมด้วย ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงเปลี่ยนผ่าน (de passage) เช่นนี้ถือได้ว่าเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านอย่างสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นการแยกจากบิดามารดาไปอยู่ร่วมกับคนที่มิใช่ญาติ มักจะมีพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อลดความเครียดหรือคลายความกังวลใจ

ประเพณีกินเหมียว

จากการสัมภาษณ์ว่าเฮซึ่งเป็นโตะครูในชุมชนบ้านคลองครั้งที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในการจัดเทศกาลทางสังคม ผู้วิจัยถือโอกาสถามถึงเหตุผลที่ชาวมุสลิมในถิ่นนี้มักจะทำข้าวเหนียวในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ว่าเป็นเพราะเหตุใด

โตะครูให้เหตุผลว่า คนสมัยก่อนเขาทำมาอย่างนั้น อิสลามเมื่อมีลูก เขาให้เราะซูโกรี นิมัดหรือขอบคุณพระเจ้า ซึ่งก็ต้องจัดเลี้ยงอาหารแก่ญาติ เพื่อนบ้าน และแขกที่ได้รับเชิญ ถ้าข้าวเหนียวขาวอย่างเดี๋ยวก็นำมารับประทานเมื่อมีหลายสิ่งทำให้อายากกิน ถ้าเรามีความสามารถในการทำอาหารในอิสลามส่งเสริมให้ทำ การทำข้าวเหนียวขาว แดง เหลือง อิสลามจึงไม่ได้ห้าม การทำข้าวเหนียวแดง ขาว เหลืองไม่ใช่ตามคนฮินดู ศาสนามันอยู่ที่การยึดถือ คนฮินดูเขายึดถือผี เราจะทำให้คนกินมันธรรมดา ข้าวเหนียวเป็นอาหารของวอลี (ผู้มีความรู้ความสามารถพิเศษ และมีการปฏิบัติตามศาสนาอย่างเคร่งครัด) สมัยก่อน ตอนที่เขาจะทำอะไรสักอย่าง เพราะมันแทนข้าวได้ ดังนั้นคนสมัยนี้จึงเลียนแบบคนสมัยก่อน

มาแกนาชิบารูที่บ้านรอตีเมาะ

มาแกนาชิบารู เป็นภาษามลายูถิ่น “มาแก” หมายถึง กิน และ “นาชิบารู” หมายถึง ข้าวใหม่ รวมแล้วหมายถึงกินข้าวใหม่ เป็นประเพณีทำบุญเลี้ยงชาวบ้านด้วยข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยว อาหารที่จัดเลี้ยงคืออาหารที่มีข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยวเป็นองค์ประกอบ

ณ บ้านของนางรอดีมาะ ตือรามะ หนึ่งในกลุ่มตัวอย่างของการศึกษายาทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลองได้ทำนาชิบารู หรือทำอาหารเลี้ยงชาวบ้านในวันที่ 28 ธันวาคม 2544 เขาเล่าว่าการทำข้าวใหม่หรือข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยวนี้เพื่อเป็นการทำบุญเท่านั้น อาหารที่เลี้ยงครั้งนี้ได้แก่ “นาชิคาเม” ซึ่งมี ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า แกงกะทิปลา มะพร้าวคั่ว ข้าวเหนียวคั่ว เป็นองค์ประกอบ เขาเล่าต่อไปว่า ชาวบ้านที่มาช่วยทำมีประมาณ 10 กว่าคน พวกเขา มาช่วยทำคอนเซ็ชจนกระทั่งบ่าย 2 โมง และเริ่มเลี้ยงอาหารแก่แขกรับเชิญเวลาบ่าย 2 โมงไปจนกระทั่ง 2 ทุ่ม สำหรับแขกพิเศษเห็นจะเป็นโต๊ะอิหม่าม และโต๊ะลือบาหรือผู้ชายมุสลิมที่มีความสามารถในการประกอบพิธีกรรม และผู้เผยแพร่ศาสนาหรือคนคะอูหะหะห์ที่เสร็จละหมาดอัศรี (ละหมาดในช่วงเวลาตั้งแต่สิ้นสุดเวลาซุฮ์รจนถึงพระอาทิตย์ตกดิน) จากมัสยิด พวกเขาเหล่านี้มารับประทานอาหารรวมทั้งขอดูอาหรือขอพรจากพระเจ้าให้เจ้าภาพมีชีวิตอย่างปกติสุข โดยเขานั่งล้อมวงกันแล้วอ่านดูอาในขณะเดียวกันเจ้าภาพเตรียมอาหาร และจัดเรียงหน้าบรรดาแขกพิเศษเหล่านั้นเมื่ออ่านบทดูอาเสร็จ อาหารพร้อม ทุกคนรับประทานอาหารร่วมกัน ส่วนชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็ทยอยเดินทางมารับประทานอาหารกันอย่างต่อเนื่อง

การทำบุญเลี้ยงอาหาร และการละหมาดฮาญัต²²

ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมยังครอบครัวสาและในชุมชนบ้านคลองในฐานะของผู้วิจัยและญาติ เจ้าภาพนายอิสมะแอเป็นผู้ประกอบการธุรกิจค้าวัสดุก่อสร้าง และเพิ่งซื้อรถ 6 ล้อ เขาต้องการให้ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน จึงได้จัดเลี้ยงอาหารและเชิญผู้ชายมุสลิมให้ร่วมละหมาดฮาญัต

ตอนเช้าหญิงชาวบ้านได้รับเชิญให้มาทำ “สะเต๊ะ”หรือ “สาเด” พวกเขาช่วยกันตำเครื่อง คั่วถั่ว คั้นกะทิ และนำมาปรุงเป็นน้ำแกง บางขณะหันและแลเนื้อแล้วเสียบไม้ย่าง ส่วนข้าวอัดที่ใช้รับประทานร่วมได้เตรียมไว้ที่บ้านของญาติเจ้าภาพแล้ว ภายหลังจากเสร็จสิ้นจึงได้รับประทานกันอย่างทั่วหน้าผู้ที่ได้รับเชิญให้มารับประทานอาหารและละหมาดฮาญัตได้แก่ โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม โต๊ะคอเต็บ โต๊ะบีลาต ชายมุสลิมในชุมชน และนอกชุมชนที่เป็นเพื่อน ๆ ของเจ้าภาพ ได้มาถึงบ้านเจ้าภาพเวลา 19.30 น. หรือหลังละหมาดมัฆริบ พวกเขาพร้อมกันละหมาดฮาญัต โดยมีอิหม่ามเป็นผู้นำการละหมาด และข้างๆ อิหม่ามเป็นน้ำเปล่าใส่ขวดไว้ เจ้าภาพบอกว่าเพื่อนำมาราดรถ 6 ล้อที่เพิ่งซื้อมา

²² ละหมาดฮาญัตคือ ละหมาดสุนัตหรือละหมาดที่ไม่ได้บังคับให้ทำแต่หากทำแล้วจะได้ผลบุญ ผู้ที่ละหมาดฮาญัตมีความประสงค์อะไรสามารถขอจากพระเจ้าภายหลังการเสร็จสิ้นละหมาดนี้

แขกที่ได้อาหารเชิญมากันเป็นคณะ ๆ คณะแรก และคณะที่สองมีจำนวน 22 คน ได้ร่วมละหมาดฮาญัต และรับประทานสาค คณะสุดท้ายเป็นโต๊ะครูและเป็นเพื่อนของเจ้าภาพที่อาศัยอยู่ในชุมชนพ้อมมีจำนวน 13 คน นอกจากทำละหมาดฮาญัต รับประทานสาคแล้วยังอ่านยาซีน (ซูเราะห์หรือบทหนึ่งของคัมภีร์อัลกุรอาน) ด้วย รวมชายมุสลิมที่มารับประทานอาหารและละหมาดฮาญัตในครั้งนี้ประมาณ 57 คน

การทำอาชูรอในเดือนเมาะรัม

การทำอาชูรอ หรือการกวนอาชูรอในเดือนเมาะรัม หรือเดือนแรกของปีในปฏิทินอิสลามนั้นเป็นประเพณีที่กระทำกันมานาน แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังมีชาวบ้านในชุมชนรวมกลุ่มกันนำอาหารจำพวก ข้าวโพด ข้าวเจ้าหรือแป้งข้าวเจ้า มะพร้าว ถั่วเขียว ขนุน และถั่วเป็นต้น มากวนรวมกันเป็นอาหารที่เรียกว่า “อาชูรอ” เนื่องจากการกวนอาชูรอเป็นประเพณีที่มีได้เกิดขึ้นในช่วงที่เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงถือโอกาสสัมภาษณ์โต๊ะครูวาระในคราวเดียวกันกับที่สัมภาษณ์กระบวนการจัดการทางสังคมของครอบครัวมุสลิมในประเด็นอื่น ๆ

โต๊ะครูวาระเล่าถึงความเป็นมาของการทำอาชูรอ และประโยชน์ของการทำอาชูรอว่า เดือนเมาะรัมนี้เป็นเดือนของอัลลอฮ์ศาอาลา ในสมัยก่อนมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้น พระเจ้าให้มนุษย์รอดพ้นจากการตามล่าของฟิโรอาน์ ฟิโรอาน์ข้ามทะเลไม่พ้นเลยจนทะเลในเดือนนี้และมนุษย์สร้างเรือเพื่อเตรียมรับน้ำท่วมใหญ่ในเดือนนี้เช่นเดียวกัน ดังนั้นปีให้เรามูสลิมหรือเฉลิมฉลองเดือนเมาะรัมด้วยการถือศีลอด บริจาคทาน ในสมัยนบีมุฮัมมัดได้ทำเรือบนภูเขาดีนนั้น นบีถามว่าบนเรือมีอะไรบ้างและให้นำอาหารทั้งหมดมาปรุงรวมกันเข้า เพราะถ้าไม่รวมกัน อาหารไม่พอรับประทานกันทุกคน การนำของเหลื้อมารวมกันมาทำเป็นอาหารเรียกว่า “ชูรอ หรืออาชูรอ” การทำกินนั้นตามหลักการอิสลามเป็นสุนนะห์ หรือเป็นแบบอย่างของศาสดามุฮัมมัด เราทำกินแล้วเพื่อแบ่งเพื่อนมนุษย์ให้ได้กิน เมื่อเขามีความรู้สึกกินดี เราจะได้รับผลบุญ ดังนั้นจึงห้ามไม่ให้ทำชูรอไม่ได้ หากมีคำถามว่า คนทำกับคนไม่ทำอันไหนดีกว่า คนทำดีก็ต้องได้บุญกว่าคนที่ไม่ได้ทำดี จะเอาอะไรแหละ ก็จะเอาบุญอยู่แล้ว ดังนั้นก็อย่าไปห้าม

ในเดือนเมาะรัมนี้เป็นเดือนที่พระเจ้าให้ชาวมุสลิมถือศีลอด บริจาคทาน และอ่านศึกษาอัลกุรอาน เพราะเป็นเดือนของพระเจ้า เป็นเดือนที่มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้นในสมัยนบี และเป็นการระลึกถึงเหตุการณ์ที่นบีมุฮัมมัด หรือศาสดาท่านหนึ่งในอิสลามได้ช่วยย้่ามนุษย์ที่ศรัทธาต่อพระเจ้า รอดพ้นจากน้ำท่วมโลก ในเหตุการณ์ครั้งนั้นนบีมุฮัมมัดได้แนะนำให้มุสลิมช่วยกันนำอาหารที่คนมีอยู่มารวมเข้าเป็นอาหารอย่างเดียว การทำชูรอในปัจจุบันเป็นประเพณีที่ถ่ายทอดกันมา แม้จะไม่มีกรบัญญัติไว้ในหลักการอิสลาม การทำอาหารแล้วนำไปแจกจ่ายให้กับคนในชุมชนได้รับ

ประทาน ทำให้เกิดความสามัคคีความเป็นหนึ่งเดียวกันในบรรดามุสลิมเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริมให้กระทำ ดังนั้นชาวมุสลิมในอดีตถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

การทำมาลิด

การทำมาลิดเป็นประเพณีที่สืบทอดมาช้านานในกระบวนการทำมาลิดมีพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา การเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเพณีการกวนอาซุรอ ทั้งนี้เพราะการทำมาลิดไม่ได้เกิดในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในชุมชน บ้านคลอง

ผู้วิจัยสัมภาษณ์โต๊ะครูวาเยซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางศาสนาในชุมชนบ้านคลอง โต๊ะครูวาเยอธิบายเหตุผลของการทำมาลิดว่า การทำมาลิดไม่ใช่สิ่งที่นับปีและให้ทำแต่ไม่ห้ามถ้าเราจะทำทุกปี มาลิดหมายถึง เมื่อผ่าน 1 ปี หรือเมื่อถึงเดือนมาลิดเราจะระลึกถึงการเกิดของนบี การทำมาลิดเพื่อที่จะขอคุณพระเจ้าที่ประทานนบีในเดือนมาลิด เป็นการแสดงว่าเราระลึกถึงนบี จะมีการทำกินเป็นการขอคุณพระเจ้า ไม่ใช่ขอคุณพระเจ้าเพียงแต่คำพูด แต่เราใช้ปาก มือ และทรัพย์สินของเราขอคุณ เชิญชาวบ้านมาอ่านอัลกรุอานให้คนตาย การทำมาลิดที่ดีคือวันทีนบีเกิดใน 12 วันนั้น

นบีใช้ให้เสาะลาวาด³³ อ่านอัลกรุอาน ถ้าทำไม่ได้ เช่น ซาลาวาดไม่เป็น เราหาอาหารให้คนกินให้เขาอ่านอัลกรุอาน ดังนั้นเขาจึงเรียกโต๊ะครูมาทำมาลิดที่บ้าน เรียกคนที่มีความรู้เหยียบบ้านเรา เพราะนบีใช้ให้เรารักศาสนา โต๊ะครูบอกว่าเราจะดูอะไรเกี่ยวกับนบีผ่านผู้มีความรู้ ดังนั้นเราเรียกคนที่มีความรู้มาทำมาลิด

ส่วนโต๊ะอิหม่ามอธิบายถึงเหตุผลที่ต้องทำมาลิดว่า การทำมาลิดเป็นการให้ความสำคัญแก่วันเกิดของนบี ก็เหมือนกับที่เราให้ความสำคัญกับวันเกิดคนใหญ่คนโต คนที่มีความสะดวกก็ทำมากหน่อย ไม่ใช่ให้ทำหรือบังคับต้องทำ

รวมฎอน : เดือนแห่งการถือศีลอด

คืนวันที่ 15 พฤษภาคม 2544 มีการดูดวงจันทร์ หากเห็นดวงจันทร์ให้ถือศีลอดในวันรุ่งขึ้น แต่หากไม่เห็นก็ให้ถือศีลอดในวันถัดไป เป็นที่แน่นอนว่าวันที่ 16 พฤษภาคม 2544 หรือวันที่ 1 รวมฎอนตามจันทร์คติ เป็นวันที่ชาวมุสลิมต้องถือศีลอดรวมทั้งชาวมุสลิมในชุมชน

³³เสาะลาวาด หมายถึง การกล่าวคำวิงวอนต่ออัลลฮูให้ทรงอภัยโทษแก่ท่านนบีมุฮัมมัดด้วยการกล่าว "ซ็อลลอลอฮู อะลัยฮิวะซัลลิม" แปลว่าขออัลลฮูได้ทรงประทานพรและความสันติแก่ท่านหลังจากเชษฐ์ท่านหรือกล่าวว่า "อัลลฮูมะ ซ็อลลี อลาฮุมซัมมัด" แปลว่า โอ้อัลลฮู ขอพระองค์ทรงอภัยโทษให้แก่ผู้ซมมัดด้วยเถิด"

บ้านคลอง หลาย ๆ คนอาจเข้าใจว่าการถือศีลอดหมายถึงการงดรับประทานอาหารตั้งแต่เช้ามีจนถึงกระทั่งพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าจึงสามารถรับประทานได้ แต่ในความเป็นจริงการถือศีลอดยังหมายถึง การงดเว้นจากการปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ ได้แก่ การนินทาว่าร้าย การคิดร้าย การหาความ สุขจากแหล่งบันเทิง เช่น การดูทีวี การฟังเพลง นอกจากนั้นงดเว้นการมีเพศสัมพันธ์ในช่วงกลางวันที่ถือศีลอดเป็นต้น สิ่งที่อนุญาติหรือส่งเสริมให้ทำคือการสำรวจจิตใจ การอ่านพระคำภีร์ อัครทูตตั้งแต่เล่มหรือยूसี่ 1 จนกระทั่งยूसี่ 30 ตลอดจนเดือนรอมฎอน การบริจาคทานไม่ว่าจะเป็นเงินหรืออาหารโดยเฉพาะคนยากจน ส่งเสริมให้ทำอาหารเลี้ยงแก่ผู้ละศีลอด ให้ปฏิบัติละหมาดพิเศษหลังช่วงละหมาดสุดท้ายของวันหรือละหมาดอิชอประมาณเวลา 7.30 น. เป็นต้นไป เรียก ละหมาดดังกล่าวว่าละหมาด “ดารอวีย์ และละหมาดวีเดร์” รวมทั้งละหมาดพิเศษหรือละหมาดชนิดอื่น ๆ นอกเหนือจากต้องละหมาดปกติที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำวันละ 5 เวลา เพราะชาวมุสลิมศรัทธาว่า หากปฏิบัติศาสนกิจมากในเดือนนี้ผลบุญที่ได้รับจะมากกว่าปฏิบัติในเดือนอื่น ความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับคำสอนกับอัลฮาดิษที่เป็นวจนะของศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ซึ่งรายงานโดยอบูสุรอยเราะฮ์ว่า

“การงานของลูกหลานอาดัมเป็นของเขาโดยความดีจะได้รับการตอบแทน 10 เท่า จนถึง 700 เท่า พระองค์อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า นอกจากการถือศีลอด นั้นเป็นของข้าและข้าจะตอบแทนของเขาเอง แท้จริงเขาละทิ้งอารมณ์ใฝ่ต่ำของเขา อาหารของเขา และเครื่องดื่มของเขาเพื่อข้า” (ม. अबดุลเลาะห์, มปป. 38)

ฮาดิษนี้มีความหมายว่า ความดีที่มุสลิมประกอบจะได้รับผลตอบแทนเป็นเท่าทวีคูณเป็น 10 เท่า จนถึง 700 เท่า นอกจากการถือศีลอดพระองค์อัลลอฮ์ทรงตอบแทนด้วยพระองค์เองโดยไม่อาจจะนับคำนวณได้

ในเดือนถือศีลอดชาวไทย-มาเลย์มุสลิมในชุมชนบ้านคลองต้องตื่นขึ้นมารับประทานอาหารที่เรียกว่า “มาแกสะสุร” ก่อนแสงอรุณขึ้น เนื่องจาก มีปรากฏในฮาดิษที่เป็นวจนะของมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ที่รายงานโดยท่านอะนะบัส บินมาลิกว่า ท่านรอซูลกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงรับประทานอาหารสะสุร แท้จริงในอาหารสะสุรนั้นมีบะรอกัต (ความจำเริญ)” (ม. अबดุลเลาะห์, มปป. 38) และมีช่วงเวลานึงเป็นช่วงเวลาใกล้รุ่งเรียกว่า “วัคตูอิมซาก” เริ่มตั้งแต่เวลา 4.45 น. ช่วงหัวเช้า ชาวมุสลิมจะเริ่มถือศีลอดเรื่อยไปจนกระทั่งถึงเวลาละหมาดมักริบ หรือละหมาดช่วงหลังจากพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าเวลาประมาณ 17.55 น. จึงสามารถละศีลอดได้

ก่อนการถือศีลอดจะต้องตั้งใจหรือเหนียตว่า “พรุ่งนี้ข้าพเจ้าจะถือศีลอดในเดือนรอมฎอนเพื่ออัลลอฮ์” หรือ “ข้าพเจ้าจะถือศีลอดตลอดเดือนรอมฎอน” ณ ชุมชนบ้านคลองในเดือนรอมฎอนนั้นผู้ทำงานอิสระก็สามารถกำหนดเวลาการทำงานของตนเองได้ ส่วนผู้ทำงาน

รับจ้างมักจะรับอนุญาตให้กลับบ้านก่อนวันปกติ หญิงชาวบ้านมักจะเริ่มเตรียมอาหารเพื่อละศีลอดในเวลาประมาณ 14.00 น.

อาหารที่ใช้ละศีลอดจะประกอบด้วยผลอินทผลาลัม หากได้รับประทานเมื่อละศีลอดเชื่อกันว่าจะได้รับผลบุญเพราะเป็นแบบฉบับของท่านศาสดาและจะต้องรับประทานก่อนอาหารอื่น ๆ นอกนั้นจะเป็นอาหารหวาน อาหารคาว และเครื่องดื่ม อาหารพื้นเมืองของชาวไทยมุสลิมในถิ่นนี้ ได้แก่ ข้าวยา แกงกะทิ และน้ำนุคู เป็นต้น การละศีลอดนั้นกระทำพร้อมหน้ากันทั้งครอบครัว แม้กระทั่งเด็กเล็กที่มีได้ถือศีลอดก็ตาม บ้านไหนที่ห่างไกลจากมัสยิด และมีวิทยุจะเปิดคลื่นวิทยุที่กระจายเสียงรายการภาคภาษามลายูซึ่งมีบอกเวลาแห่งการละศีลอดด้วย

การละหมาดสุนัต³⁴ ที่มัสยิดในช่วงเดือนรอมฎอน

ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการละหมาดสุนัตที่มัสยิดในชุมชนบ้านคลองพบว่า หลังจากละศีลอดแล้วชาวบ้านในชุมชนพากันไปละหมาดที่มัสยิดซึ่งในชุมชนนี้มี 3 แห่ง แต่ที่ชาวบ้านไปประกอบละหมาดมากที่สุดคือมัสยิดใหญ่ที่อยู่ริมถนนทางไปอำเภอปะนาเระ ในขั้นแรกชาวบ้านบางคนละหมาดพิเศษที่เรียกว่า ละหมาดสุนัตมัสยิด หรือซัมบะยังดาฮียาดุลมัสยิด 2 ร็อกอัท³⁵ หลังเสียงอิกอมัตจะละหมาดอีซอ 4 ร็อกอัท ภายหลังจากละหมาดอีซอหรือละหมาดช่วงกลางคืนมีการกล่าวบทสวดหลังละหมาดเพื่อเป็นการขอกฎในบาปที่ผ่านมา เป็นการกล่าวสรรเสริญพระเจ้าและศาสดามูฮัมมัด และขอพรจากพระเจ้า การละหมาดที่มัสยิดนั้นมีอิหม่าม หรือผู้นำละหมาด 1 คน เป็นชายและยืนข้างหน้าสุดในบรรดาผู้ชายที่ร่วมละหมาด นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำในการกล่าวขอพรต่อพระเจ้า การละหมาดที่มัสยิดมีการแบ่งกลุ่มละหมาดระหว่างชาย และหญิงอย่างเป็นสัดส่วนชัดเจนโดยมีฉากหรือผ้ามาบังไว้ ภายหลังจากการละหมาดอีซอเสร็จแล้ว มีการละหมาดสุนัตหลังละหมาดอีซออีก 2 ร็อกอัท หลังจากนั้นก็มีเสียงของโตะบีลาตเรียกร้องให้เตรียมละหมาดสุนัตดารอวีย์ อิหม่ามเป็นผู้นำให้ละหมาดเช่นเดียวกัน การละหมาดดังกล่าวทำครั้งละ 2 ร็อกอัทจนกระทั่งครบ 20 ร็อกอัท ในแต่ละ 4 ร็อกอัทมีการขอพรจากพระเจ้า 1 ครั้ง และโตะบีลาตปลั่งเสียงเป็นภาษาอาหรับเพื่อร้องเรียกให้ละหมาดดารอวีย์ในร็อกอัทต่อไป การละหมาดดารอวีย์ที่ชุมชนบ้านคลองมีการอ่านบทคำภีร์อัลกรุอันสั้นหรือซูเราะห์สั้น ๆ ใช้เวลาในการละหมาดประมาณ 45 นาที หลังจากนั้นจึงละหมาดวีเคร์ 3

³⁴ ละหมาดสุนัตคือการละหมาดหรือการนมัสการพระเจ้าที่ไม่บังคับให้ปฏิบัติ แต่หากกระทำแล้วจะได้รับผลบุญ ละหมาดสุนัตจะกระทำได้หลายโอกาส เช่นก่อนและ/หรือหลังละหมาดฟิรดู(ที่บังคับ) 5 เวลา ละหมาดเมื่อเข้าไปในมัสยิด ละหมาดช่วงเดือนรอมฎอน เป็นต้นแต่ละโอกาสจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป

³⁵ ร็อกอัท หมายถึง หนึ่งในหน่วยของลำดับท่าทางต่างๆ ในการละหมาดซึ่งประกอบด้วย 1) ยืนตรง 2) โค้งโดยฝ่ามือทั้งสองวางอยู่บนเข่า 3) กราบ 4) นั่งหลังจากกราบ 5) ก้มกราบครั้งที่ 2

ร็อกอ๊ด โดย ละหมาด 2 ร็อกอ๊ดก่อนแล้วจึงละหมาดอีก 1 ร็อกอ๊ดสุดท้าย หลังจากนั้น อิหม่ามอ่านอัลฮาดิษในผลบุญที่ได้จากการละหมาดตารอวีฮ์ในคืนนั้น ๆ

อีกมัสยิดหนึ่งที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม มีผู้มาละหมาดตารอวีฮ์ไม่มากนัก ที่มีมัสยิดแห่งนี้อยู่ในสถานศึกษาศาสนาหรือปอเนาะระบบเก่า การละหมาดบังคับหรือละหมาดฟิรดูและละหมาดพิเศษหรือละหมาดสุนัตเหมือนกับการปฏิบัติที่มีมัสยิดใหญ่หรือที่อื่น ๆ จะแตกต่างตรงที่ก่อนละหมาดตารอวีฮ์มีการอ่านอัลฮาดิษความสำเร็จของการละหมาดตารอวีฮ์ และวีเตอร์ ผู้อ่านคือโต๊ะครูที่สอนในปอเนาะนั่นเอง อีกทั้งการอ่านบทสรรเสริญและบทขอพรจะอ่านนานกว่าที่มีมัสยิดใหญ่ ผู้ที่มาละหมาดที่มีมัสยิดนี้เป็นชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง และนักศึกษาชายที่เรียนที่ปอเนาะแห่งนี้

เมื่อเสร็จสิ้นการละหมาดชาวมุสลิมเข้ามาจับมือหรือซาลามกับมุสลิมที่มาละหมาดด้วยกัน หลังจากนั้นจึงแยกย้ายกันกลับบ้านพร้อมด้วยจิตใจที่โปร่งใสและอัมมูนู เมื่อกลับถึงบ้านชาวบ้านส่วนใหญ่มักอ่านคำกริฮ์อิลกุรอาน และรีบเข้านอนเพราะต้องตื่นนอนตอนหัวรุ่งเพื่อรับประทานอาหารเช้า ชาวไทยมุสลิมจะถือปฏิบัติกันตลอดเดือนรอมฎอน

การละศีลอดที่มีมัสยิด

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยการบอกเล่าของมะแค หนุ่มนักศึกษาปอเนาะ หรือโต๊ะปาเกซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนบ้านคลอง และเป็นผู้หนึ่งที่ได้ไปละศีลอดที่มีมัสยิด และอาศัยการสังเกตการณ์โดยตรงของผู้วิจัยพบว่า

ณ มัสยิด ในคืนก่อนวันรายอ 3 วัน หรือเรียกว่า “คืนตุโยะลีโก” ซึ่งตรงกับวันที่ 12 ธันวาคม 2544 ชาวบ้านนำอาหารมาวางไว้ให้ผู้ที่มาละหมาดมัฆริบ หรือละหมาดหลังจากพระอาทิตย์ลับฟ้าได้รับประทานเพื่อละศีลอด โต๊ะอาหารถูกจัดเรียงข้างหน้ามัสยิดประมาณ 5 โต๊ะ โดยชาวบ้านที่เป็นผู้ชายสี่ห้าคนช่วยกันจัด ส่วนอาหารต่าง ๆ ถูกเตรียมไว้โดยผู้หญิง โดยก่อนหน้านั้นมีการเปิดเครื่องกระจายเสียงคำสอนของโต๊ะครูที่บันทึกไว้ในแถบเสียง และหลังจากนั้นจึงเป็นการประกาศอาซาน (เรียกร้องสู่การละหมาด) ชาวบ้านมุสลิมจึงละศีลอดได้

จากการสัมภาษณ์นายมะแค เขาบอกว่า “ที่มีมัสยิดนี้จะมีการเลี้ยงอาหารให้แก่ชาวบ้านที่มาละศีลอดตลอดทั้งเดือน ในคืนตุโยะลีโกมีการเลี้ยงอาหารมากกว่าคืนอื่น ๆ ชาวบ้านคนหนุ่มคนสาว คนเฒ่าคนแก่ ผู้ใหญ่ และเด็กมาละศีลอดกันเกือบทั้งหมดบ้าน อาหารที่ใช้ละศีลอดได้แก่อาหารที่ชาวบ้านนำมาจากบ้านได้แก่ แกง ผัด และของหวาน ส่วนที่อาหารที่ปรุงที่มีมัสยิดได้แก่ ซุป แกงพะพะ แกงไก่ และผัดต่าง ๆ ”

เวลาประมาณ 17.30 น. ก่อนการละศีลอดที่ข้างๆ มัสยิดเป็นสุสานหรือกุโบร์ มีชาวบ้านผู้ชายประมาณสี่ห้าคนนั่งของ ๆ บ้างนั่งราบข้าง ๆ หลุมฝังศพ พวกเขามาเยี่ยมผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว บางคนนำหนังสือบทสวดเล่มเล็กๆ มาด้วยแต่บางคนก็มีได้นำมาเพราะจำบทสวดเหล่านั้นแล้ว พวกเขาได้อ่านอัลกรุอ่านเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เครือญาติ และผู้ที่มีใช้เครือญาติซึ่งล่วงลับไปแล้ว หลังจากนั้นจึงเดินไปยังมัสยิดเพื่อละศีลอด มะเดบอกว่า “ถ้าอ่านที่กุโบร์หรือหลุมฝังศพ โหหนคนในหลุมฝังศพนั้นก็จะได้ผลบุญ ผู้ล่วงลับคนอื่นๆ ก็ได้รับด้วยเช่นเดียวกับครอบครัวของคนอ่าน และผู้ที่ล่วงลับซึ่งไม่ใช่เครือญาติก็ได้รับเหมือนกัน เพราะถ้ามีคนไปเยี่ยมกุโบร์ ผู้ที่อยู่ในกุโบร์นั้นจะได้รับผลบุญ แต่ถ้าจะอ่านที่บ้านก็ต้องมีเหนียศหรือตั้งเจตนาแล้วทำตามที่ตั้งเจตนา”

การเลี้ยงอาหารแก่ผู้ละศีลอดที่บ้าน

ครอบครัวเจิมามะอีกครอบครัวหนึ่งที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม มีการเลี้ยงแก่ผู้ละศีลอดในคืนคูโยะติโกเช่นเดียวกัน เจ้าภาพตั้งใจจะทำบุญและต้องการให้ผลบุญนั้นตกแก่พ่อของเขาก่อนที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ผู้มาร่วมละศีลอดประกอบด้วยชาวบ้านทั้งชายและหญิง มีผู้ถือผ้าหลายใบกันแบ่งกลุ่มผู้หญิงออกจากกลุ่มของผู้ชาย ผู้หญิงที่มาร่วมละศีลอดต้องมาประกอบอาหารรวมทั้งเตรียมอาหารไว้แก่ผู้ที่มาละศีลอดที่เป็นผู้ชาย ส่วนผู้ชายที่มาละศีลอดช่วยเสิร์ฟอาหารที่ฝ่ายหญิงได้จัดการไว้แล้ว

ผู้ที่มาก่อนผู้อื่นเห็นจะเป็นโต๊ะบีลาตเขานั่งขัดสมาธิ และอ่านบทขอพรก่อนที่ผู้ชายคนอื่นๆ จะมา เมื่อทุกคนมาพร้อมหน้าพร้อมตากันอีกทั้งอาหารได้ถูกจัดเตรียมตรงหน้าเรียบร้อยแล้ว โต๊ะบีลาตจึงอ่านบทขอพรจากพระเจ้าอีกครั้งหนึ่ง โดยแบมือทั้งสองขึ้นในระดับหน้าแล้วจึงอ่านบทขอพร ผู้ชายมุสลิมคนอื่นที่เป็นผู้ตามกล่าวว่า “อามีน ๆ ๆ ...”

เมื่อถึงเวลาอันสมควรซึ่งหมายถึงหลังจากได้ยินเสียงอะซานมัฆริบเวลาประมาณ 18.55 น. ผู้ชาย และผู้หญิงต่างพากันรับประทานอาหารที่เตรียมไว้ ในขั้นแรกพวกเขารับประทานผลไม้สดก่อน หลังจากนั้นจึงดื่มน้ำและรับประทานของหวานที่เตรียมในวันนั้น คือรวมมิตร แล้วจึงรับประทานข้าวกับซूपไก่ แกงเนื้อ เส้นหมี่ผัด หลังจากนั้นจึงแยกย้ายกันกลับบ้านเพื่อละหมาดมัฆริบ หรือละหมาดในช่วงค่ำหรือหลังจากพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า และเป็นหน้าที่ของสมาชิกครอบครัวเจ้าภาพที่เป็นหญิงช่วยกันเก็บกวาดบ้าน และทำความสะอาดภาชนะอาหารกันต่อไป

ฮารีรายออ์คิลฟีตรี

15 ธันวาคม 2544 เป็นวันสุดท้ายของการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ชาวบ้านเตรียมทำอาหารเพื่อรับประทานในฮารีรายอปอซอ หรือรายออกบวช หรืออ์คิลฟีตรี หรือวันเฉลิมฉลองภายหลังจากได้ถือศีลอดใน 1 เดือนรอมฎอน โดยเตรียมทำอาหารกันตั้งแต่เช้าทั้ง ๆ ที่ยังไม่แน่ใจว่าในวันรุ่งขึ้นจะเป็นฮารีรายอหรือไม่ เพราะหากไม่เห็นดวงจันทร์จะต้องเลื่อนวันรายอไปอีก 1 วัน แต่หากเห็นดวงจันทร์ก็เป็นที่อนุมัติให้มีออกบวช หรือให้มีฮารีรายอขึ้นได้ อาหารที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองนิคมทำไว้รับประทานในวันฮารีรายอได้แก่ ต้มหรือภาษามลายูเรียกว่า “ตูปะ” ทำมาจาก ข้าวเหนียว หุงกับกะทิจนจนเข้ากันดีใส่ถั่วขาวต้มสุกหรือไม่ใส่ก็ได้ หลังจากนั้นจึงนำมาห่อด้วยใบกะพ้อ แล้วจึงนำไปต้มหรือนึ่งอีกครั้งหนึ่ง แกงที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนทำกันคือแกงมัสมั่นไก่ เป็ดชวา หรือเนื้อ บางบ้านอาจทำอาหารพิเศษ ๆ กว่าบ้านอื่น ๆ เช่น ข้าวหมกไก่ สาคู หรือสะเต๊ะ หรือขนมจีน การเตรียมอาหารดังกล่าวทำกันตั้งแต่ตอนเช้าของวันก่อนวันรายอ นอกจากนั้นพวกเขายังได้ทำความสะอาดบ้านเพื่อเตรียมไว้สำหรับการต้อนรับญาติและเพื่อน ๆ ที่จะมาเยี่ยมเยียนในฮารีรายอที่จะมาถึง ตอนกลางคืนของวันดังกล่าว เวลาประมาณ 20.00 น. หลังจากละหมาดอิซอหรือละหมาดช่วงกลางคืนซึ่งเป็นการละหมาดสุดท้ายของวันเป็นที่รับรู้ของชาวมุสลิมทั่วประเทศ รวมทั้งชาวมุสลิมในชุมชนบ้านคลองว่าวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 16 ธันวาคม 2544 ชาวมุสลิมจะได้ออกบวช และจะได้เฉลิมฉลองวันรายออ์คิลฟีตรี

วันที่ 16 ธันวาคม 2544 ณ มัสยิดประจำชุมชนบ้านคลองและที่อื่น ๆ มีคณะของผู้ชายร่วมกันกล่าวสรรเสริญพระเจ้าความว่า “อัลลอฮฺ สุอัลบิรฺ อัลลอฮฺ สุอัลบิรฺ ลา อีลา ฮาอิลลอลอฮฺ สุวัลลอฮฺอัลบิรฺ อัลลอฮฺ สุอัลบิรฺวัลลิลลอฮฺ ฮิลลัม” เป็นจำนวน 3 ครั้งแล้วผู้นำจึงกล่าวสรรเสริญว่า “อัลลอฮฺอัลบิรฺกาบิรฺ วัลฮัมดุลิลลอฮิการชีรอ วาซุบฮานัลลอฮิการชีรอ วาซุบฮานัลลอฮิบุครอดังวาอาชีลา.....” เป็นจำนวน 1 ครั้ง กล่าวซ้ำสลับกันไปมาหลาย ๆ ครั้งด้วยตนเองที่เพราะพรุ่ง และในตอนเช้ามีคของฮารีรายอไม่ว่าจะเป็นวันรายอละศีลอดหรืออ์คิลฟีตรี และรายอฮัจยี หรืออ์คิลฟีตรี นอกจากจะมีเสียงสรรเสริญพระเจ้าดังกล่าวแล้ว ยังมีเสียงปะทัดที่เล็ก ๆ ในชุมชนพากันจุดแข่งกันอย่างสนั่นหวั่นไหว ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรมละหมาดสุนัตอ์คิลฟีตรีพบเห็นหญิงมุสลิมแต่งกายด้วยชุดที่สวยงาม บ้างแต่งชุดกุโรง บ้างแต่งชุดตามแบบสมัย บ้างก็สวมใส่ผ้าโสร่ง แต่ชุดแต่งกายดังกล่าวล้วนปกปิดร่างกายอย่างมิดชิด ส่วนผู้ชายสวมใส่ผ้าโสร่ง เสื้อโตะบาดางอ ทั้งเด็ก วัยรุ่น หนุ่มสาว ผู้ใหญ่ และคนชราต่างพากันมายังมัสยิดใหญ่ เด็กเล็ก ๆ ที่ละหมาดยังไม่เป็นรอฟผู้ใหญ่ประกอบพิธีละหมาดอยู่ข้างมัสยิด ในขณะที่เวียนกันก็จุดปืนปะทัด บางคนเล่นกันอย่างสนุกสนาน ส่วนผู้ใหญ่เริ่มปฏิบัติภาระกิจละหมาด

เวลาประมาณ 8.30 น. วันรายอปีนี้ฝนตกหนักทำให้ผู้หญิงมุสลิมซึ่งละหมาดในเค็นท์ที่กางไว้ชั่วคราวข้างๆ มัสยิดโดนฝนสาด และไม่ได้ยื่นเสียงคุตะบะฮุที่อ่านโดยโต๊ะอิหม่าม

หลังจากจบคุตะบะฮุแล้วโต๊ะอิหม่ามขอคุดาหรือขอพรจากพระเจ้า ทุกคนที่ร่วมละหมาดแบ่มือในระดับใบหน้า โต๊ะอิหม่ามเป็นคนกล่าวนำ มุสลิมทั้งชายและหญิงทุกคนกล่าว “อามีน ๆ ๆ...” เป็นการยอมรับในคำขอเหล่านั้น หลังจากนั้นต่างคนต่างเดินไปหามุสลิมคนอื่น ๆ และสลามโดยใช้มือทั้งสองข้างประสานและถูกับมือของอีกฝ่ายหนึ่งแล้วยกมือทั้งสองสัมผัสกับใบหน้าของตนเอง ผู้ชายสลามกับผู้ชาย ส่วนผู้หญิงสลามกับผู้หญิง ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่จะเข้าหากันเพื่อสลาม นอกจากนั้นยังกล่าวขอโทษในความผิดที่อาจกระทำด้วยความพลาดพลั้ง หรือด้วยความตั้งใจในอดีตโดยการกล่าวคำว่า “มาอัฟ” ซึ่งหมายถึงขอโทษ วันรายอในปีนี้เป็นฝนตกตลอดเกือบทั้งวันดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านคลอง และชุมชนใกล้เคียงไม่ได้เดินทางไปเยี่ยมญาติพี่น้องซึ่งเป็นประเพณีที่ต้องทำกันในวันรายอ อีกทั้งตามหลักการอิสลามได้ส่งเสริมให้ไปปฏิบัติเช่นนั้นในวันรายอ

ถือศีลอด 6 วันในเดือนชาวาล

ภายหลังจากวันรายออฮิดิลฟิตรี แล้วอิสลามส่งเสริมให้ชาวมุสลิมถือศีลอด 6 วัน ในเดือนชาวาลตามปฏิทินอิสลาม แต่ไม่เป็นที่บังคับให้ถือศีลอดในเดือนนี้ เพียงแต่ระบุว่าหากกระทำแล้วจะได้ผลบุญเสมือนกับถือศีลอด 1 ปี บางคนจึงไม่ถือศีลอดในเดือนนี้ สำหรับชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองผู้ที่ถือศีลอดในเดือนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่ และคนแก่ ส่วนวัยรุ่นหนุ่มสาวไม่ค่อยถือศีลอดกันนัก

การถือศีลอดในเดือนนี้มีได้บังคับให้กระทำ 6 วันหลังรายออฮิดิลฟิตรี แต่ให้เลือกทำได้ตลอดเดือนชาวาล แล้วแต่ความสะดวกของผู้ถือศีลอด โดยมากแล้วผู้ถือศีลอดจะเลือกถือติดต่อกันหลังจากวันรายออฮิดิลฟิตรี ซึ่งในปีนี้เป็นวันที่ 17-22 ธันวาคม 2544 ในช่วงกลางคืนบางมัสยิดจัดให้ละหมาดสุนัตคัสบียี เพราะมีความเชื่อว่าหากปฏิบัติแล้วบาปกรรมที่ทำมาทั้งบาปเก่าบาปใหม่ทั้งที่ซ่อนเร้น และเปิดเผยจะได้รับการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ (การละหมาดคัสบียีอาจกระทำในช่วงเวลาอื่นก็ได้) แต่มัสยิดบ้านคลองมิได้มีการละหมาดนี้ ภายหลังจากเสร็จสิ้นการละหมาดสุดท้ายของวันหรือละหมาดอิซอ ชาวบ้านจึงกลับมาขังบ้านเพื่อพักผ่อน

วันละศีลอดในเดือนชาวาล (รายอแน)

วันละศีลอดเป็นที่กำหนดกันในเดือนนี้คือ วันที่ 7 ของเดือน เรียกว่า “ฮารีรายอแน” แปลตามตัวอักษรว่าวันรื่นเริงหก หรือวันเฉลิมฉลองละศีลอด 6 วัน ซึ่งตรงกับวันที่ 23 ธันวาคม

2544 ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชนบ้านคลองมีการทำบุญเลี้ยงอาหารที่มีสยิดแก่ชาวบ้านที่ร่วมกันอ่านคำภีร์อัลกุรอานอุทิศกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับหรือชาวกูโบร์ ก่อนหน้ารายอแนนี้ชาวบ้านต่างพากันเตรียมอาหารได้แก่ ตูปะหรือต้มสามเหลี่ยมห่อด้วยใบกะพ้อ แกงมันมันไก่ หรือเป็ดขวา หรือเนื้อ ซึ่งต้องใช้เวลาเตรียมเกือบ 1 วัน แต่สมาชิกในครอบครัวต่างขมิ้นช่วยกันทำ ผู้ชายชุดมะพร้าว ส่วนผู้หญิงกวนข้าวเหนียวและห่อด้วยใบกะพ้อ บางคนทำกันเองภายในบ้าน แต่บางคนยกถาดพร้อมด้วยข้าวเหนียวกวนกะทิไปห่อร่วมกับบ้านอื่นซึ่งทำให้บรรยากาศในการทำต้มสามเหลี่ยมไม่น่าเบื่อมากนัก อีกทั้งเป็นการสานสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ผู้ชายมุสลิมทั้งในและนอกชุมชนมาทำความสะอาดสุสานหรือกูโบร์ด้วยการถางหญ้ารอบ ๆ หลุมศพซึ่งอยู่ข้าง ๆ มัสยิดในชุมชนบ้านคลอง

ในวันรายอแนชาวบ้านได้นำอาหารมาคนละอย่างสองอย่าง เพื่อทำบุญหรือเลี้ยงอาหารแก่ผู้ชายมุสลิมที่มาร่วมกันอ่านอัลกุรอานให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ณ มัสยิด นอกจากการเลี้ยงอาหารแล้วยังบริจาคเงินเป็นการตอบแทนด้วย ส่วนชาวบ้านโดยทั่ว ๆ ไปเฉลิมฉลองละศีลอดในเดือนซาวาลด้วยการกินตูปะหรือข้าวต้มสามเหลี่ยม แกงมันมัน รวมทั้งเชิญเพื่อนบ้านมารับประทานอาหารดังกล่าวที่บ้าน ส่วนญาติมิตรที่มีได้มาเยี่ยมเยียนในช่วงรายออีดิลฟิตรีได้มาเยี่ยมเยียนกันในวันรายอแนนี้

รายอฮัจยี หรือตรุษอีดิลอัลดฮา

รายอฮัจยีหรือตรุษอีดิลอัลดฮาเป็นวันรายอใหญ่ครั้งที่ 2 ของปีนี้ ภายหลังจากรายอปอซอหรือตรุษอีดิลฟิตรี “อีดิลอัลดฮา” เป็นชื่อทางการที่ชาวมุสลิมรู้จักกัน ส่วนรายอฮัจยีเป็นชื่อที่ชาวมุสลิมในประเทศไทยเรียกกัน ทั้งนี้เพราะวันรายอนี้เป็นวันสุดท้ายของการประกอบพิธีฮัจยีที่นครเมกกะฮ์ และเป็นการเฉลิมฉลองให้กับผู้ที่ประกอบพิธีฮัจยีเสร็จสิ้นจึงเรียกกันว่ารายอฮัจยี

สำหรับผู้ที่มีได้ไปประกอบพิธีฮัจยียังนครเมกกะฮ์ ได้ประกอบพิธีละหมาดสุนัตอีดิลอัลดฮาในช่วงเช้าที่มีสยิดในชุมชนของตนเอง ซึ่งต้องเชื่อกว่าการละหมาดรายอปอซอหรืออีดิลฟิตรี เพราะหลังจากนั้นจะต้องไปทำกรือบานหรือเชือดวัวเพื่อพระเจ้า และนำเนื้อไปบริจาค ก่อนไปละหมาดสุนัตอีดิลอัลดฮาไม่ส่งเสริมให้รับประทานอาหาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องการให้อาหารจากเนื้อกรือบานตกถึงท้องก่อนอาหารอื่นๆ ผู้ที่ปฏิบัติได้จะ ได้รับผลบุญตอบแทน

ในปีนี้ชุมชนบ้านคลองประกอบพิธีละหมาดสุนัตอีดิลอัลดฮา หรือสุนัตรายอฮัจยีในเวลา 7.30 น. เสร็จสิ้นการละหมาดประมาณ 8.30 น. การละหมาดรายอฮัจยีมีลักษณะเช่นเดียวกับการละหมาดรายอปอซอ จะแตกต่างกันตรงที่ขณะละหมาดตอนยกฝ่ามือแล้วแบในระดับได้หูต้อง

เหนียดหรือตั้งใจว่า “ฉันละหมาดรายอฮัจยี หรือรายอติลลฮัจฮา 2 ร็อกฮัด เพื่ออัลลฮอตะอาลา” หลังจากเสร็จสิ้นการละหมาดแล้ว โตะคอเค็ห์อ่านคุตะบะฮุ หรือคำสอนเฉพาะภาคซึ่งการอ่าน คุตะบะฮุครั้งนี้เกี่ยวกับพระคุณของพ่อแม่ และความดีที่ได้จากการทำกรือบานหรือการฆ่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร และแจกจ่ายให้แก่ผู้ที่ยากจนขัดสน ชาวมุสลิมมีความเชื่อว่าหากพวกเขาได้กรือบานแล้วในวันอาคีเราะห์ หรือวันปรโลกเขาจะได้มีพาทนะในการเดินทางไปสู่ดินแดนแห่งการตัดสินความดีความชั่ว แต่หากไม่ได้ทำกรือบานเขาจะต้องเดินทางด้วยเท้า ซึ่งที่นั่นและในวันนั้นจะเป็นวันที่ร้อนมาก สัตว์ที่คนมุสลิมในถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคได้ทำกรือบานได้แก่ วัว หรือแพะ หรือแกะ โดยส่วนใหญ่ชาวมุสลิมในชุมชนบ้านคลองนั้นทำกรือบานด้วยวัว แล้วจึงนำเนื้อมาปรุงเป็นอาหาร ทำบุญเลี้ยงแก่ชาวมุสลิมด้วยกันเองโดยเฉพาะชาวมุสลิมที่มีฐานะยากจน และขัดสน เนื้อที่กรือบ้นอาจแจกจ่ายโดยที่ยังไม่ได้ปรุงเป็นอาหารก็ได้

จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า ในชุมชนบ้านคลองมีจุดที่ทำกรือบาน 3 จุดด้วยกันคือ ชุมชนรอบนอก 1 จุด ใจกลางชุมชนอีก 2 จุด การทำกรือบานสามารถทำได้ตั้งแต่วันรายอฮัจยีวันแรกไปจนกระทั่งวันรายอที่ 3 ในชุมชนนี้ทำกัน 3 วัน บางคนทำวันแรก บางคนก็ทำวันที่ 2 บางคนทำวันที่ 3 ในวันรายอแรกที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในเขตใจกลางชุมชน 1 จุดนั้นมีการทำกรือบานด้วยการเชือดวัว 3 ตัว สำหรับวัว 1 ตัวสามารถเอามาทำกรือบานได้ 7 ส่วน หรือ 7 กือแฮ ซึ่งแล้วแต่ว่าใครจะเอากี่ส่วน ผู้ที่มีกำลังความสามารถอาจจะทำมากกว่าคนอื่น ราคาวัว 1 ส่วนประมาณ 2,000 กว่าบาท

ผู้จะทำกรือบาน และคนเชือดวัวพร้อมกันที่ลานล้มวัว เริ่มต้นจากผู้ที่จะทำกรือบานเข้ามาทำการซื้อขายกับเจ้าของวัวก่อนโดยต่างคนต่างจับเชือกวัว แล้วจากนั้นจึงเข้าไปเหนียด (ตั้งเจตนาแล้วกระทำ) ว่า “ฉันกรือบานวัว 1 ส่วนหรือเจ็ดแฮ ใน 7 ส่วนเพื่ออัลลฮอตะอาลา” เมื่อทำเช่นนั้นครบหมดทุกคนแล้ว จึงถึงเวลาในการล้มวัวคนเชือดวัวผูกเชือกไว้ที่ขาวัว แล้วค่อย ๆ ดึงให้วัวล้มเอาเชือกไปผูกไว้ที่ต้น ไม้ แล้วจัดการใช้มีดอันแหลมคมกรีดไปที่คอของวัว เลือดวัวระดูดทุกคนต้องรีบวิ่งออกห่าง ภายหลังจากนั้นจึงเป็นขั้นตอนของการชำแหละเนื้อ และนำส่วนต่าง ๆ ของวัว มาแบ่งให้ได้ 7 ส่วน ทุกอย่างมีการแบ่งอย่างเท่าเทียมกันด้วยเครื่องชั่งน้ำหนัก เมื่อทุกอย่างเสร็จสิ้นเจ้าของกรือบานรีบเนื้อกลับไปทำอาหารเลี้ยงแก่เพื่อน ๆ มุสลิมในชุมชน

ในวันรายอที่บ้านของนุรมาหนึ่งในกลุ่มตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยได้เคยสัมภาษณ์บทบาทหน้าที่ในการขัดกลาทางสังคมนั้นได้ทำกรือบานวัว ซึ่งนางนุรมาเป็นผู้ทำกรือบานเอง เขาได้อาเนื้อวัวมาทำอาหารเลี้ยงแก่ชาวบ้านในชุมชน ผู้วิจัยได้รับเชิญให้ไปรับประทานอาหารครั้งนี้ด้วย เขาได้เชิญคนเชือดวัว คนชำแหละวัว และเพื่อนบ้านให้มารับประทานอาหารที่มาจากเนื้อวัวกรือบานซึ่งได้แก่ ซุปวัว เนื้อวัวทอด แกงวัว และผัก บางคนยังได้รับกับข้าวเหล่านั้นกลับบ้านด้วย ลูก ๆ

ของซัลมาพร้อมหน้าพร้อมตากันที่บ้านในวันรายอนี้รวมถึงอาณิโรซึ่งได้ไปทำงานที่มาเลเซียก็กลับบ้านเพื่อเฉลิมฉลองวันรายอพีตรีนี้ด้วย ทุกคนช่วยกันเสิร์ฟอาหารคนละไม้ละมือยกเว้นแต่ฟาตอนะห์ซึ่งเป็นน้องคนสุดท้ายและมีอายุน้อยเท่านั้นที่เฝ้ามองคูพี่ ๆ และแขกที่มารับประทานอาหาร ถึงเสร็จกระบวนการเลี้ยงอาหารที่มาจากกรณีอิวกรือบาน

โดยสรุปการถือศีลอดทั้งในเดือนรอมฎอนและในเดือนซาวาลมีลักษณะเด่น และได้ส่งผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม และการขัดเกลาทางสังคมดังนี้

1. พ่อแม่ และสมาชิกครอบครัวได้มีโอกาสรับประทานอาหารพร้อมกัน เป็นการสร้างความอบอุ่นในครอบครัว และได้มีโอกาสถ่ายทอดการถือศีลอดซึ่งเป็นหนึ่งในหลักปฏิบัติดังเช่นในกรณีของครอบครัวชะโก๊ะ นางเซาเคาะบอกว่า “กะจินอกให้เขาปอซอ (ถือศีลอด) ฟารีซันปอซอตอนอายุ 9 ขวบแล้ว วันนั้นสทำตอนอายุ 7 ขวบ เขาปอซอครึ่งวัน พออายุ 10 ขวบ เขาปอซอครบ” (ดูรายละเอียดหน้าที่ 85) และครอบครัวสามมาะ จากการสัมภาษณ์อุบลคูรอแม็งเขาบอกว่า “บางทีเราบอกเขาว่าต้องถือศีลอด เด็กเขารู้เขาเห็นที่เราปฏิบัติ ปีนี้เราถือศีลอดปีหน้าเราถือศีลอด พอเขาโตเขาจะรู้เอง” (ดูรายละเอียดหน้าที่ 89)

2. ครอบครัวได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากผู้นำทางศาสนาโดยตรงจากการอ่านอัลฮาดิษหรือวจนะของศาสดามุฮัมมัด คือตละฯ ภายหลังจากการละหมาดพิเศษ หรือละหมาดสุนัตดารอวีย์และละหมาดสุนัตวีเคร์ในช่วงเดือนรอมฎอนที่มีสยิด

3. ครอบครัวได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกันกับสมาชิกในชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความสามัคคีและเกิดความเป็นเอกภาพทางสังคมมากขึ้น

4. กิจกรรมบางอย่างเช่น ภรรยาต้องเตรียมอาหารให้แก่สามีและลูก เป็นการซ้ำให้เห็นถึงความแตกต่างในบทบาทหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัว

ส่วนวันรายอเป็นวันสำคัญที่มีส่วนให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมคือ

5. ครอบครัวได้รับการขัดเกลาทางอ้อมจากชุมชนเช่น การแต่งกายให้ถูกต้องตามหลักศาสนา และแต่งกายด้วยเสื้อผ้าแบบมาเลย์ เช่นแต่งกายด้วยชุดกุโรง ประเพณีการเยี่ยมเยียนกันของครอบครัวและเครือญาติ การทำข้าวต้มสามเหลี่ยมหรือตุปะ เป็นต้น

6. ครอบครัวได้รับการขัดเกลาทางสังคมทางตรง เช่น การได้ฟังคุตะบะฮ์หลังละหมาดสุนัตรายออีดีลฟีตรีและอีดีลอัฎฮาซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักปฏิบัติ 5 ประการ หลักศรัทธา 6 ประการ

7. การขอโทษในความผิดที่ได้กระทำของชาวมุสลิมภายหลังจากการละหมาดสุนัตวันรายอ ทำให้เกิดความสามัคคี และความเป็นเอกภาพทางสังคมมากขึ้น

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย

วันที่ 30 พฤษภาคม 2544 เวลาประมาณ 8.30 น. ผู้วิจัยได้รับข้อมูลว่า มีการตายเกิดขึ้นกับสมาชิกของครอบครัวแวนแดในชุมชนบ้านคลอง ผู้วิจัยจึงเดินทางไป “นาวะ” หรือแสดงความเสียใจ และถือโอกาสสังเกตพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ผู้ตายเป็นหญิงอายุประมาณ 50 ปี เป็นโรคอัมพาต แต่สามารถดูแลตัวเองและครอบครัวได้ ชาวบ้านเล่าว่า เภทอาจลาถับจากโลกนี้ในขณะที่หลับก่อนรับประทานอาหารเช้าตอนใกล้รุ่งหรือก่อนมาแกชว ซึ่งเป็นมือปกติที่ชาวมุสลิมต้องตื่นขึ้นมารับประทานในช่วงเดือนแห่งการถือศีลอด หรือเดือนรอมฎอน ชาวบ้านเล่าว่าในขณะที่ลูกชายคนเล็กไปปลุกผู้เป็นแม่แต่ก็ไม่มีเสียงตอบรับ เขาและพ่อจึงไปเตรียมอาหาร และรับประทานอาหารเช้า พอเข้ามาปลุกแม่ปรากฏว่า แม่ของเขาได้จากโลกนี้ไปแล้ว

ตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นก็มีลูกหลานญาติพี่น้อง ชาวบ้านทุกเพศ ทุกวัย ทะยอยมาแสดงความเสียใจ และช่วยกันจัดการกับศพของผู้ตาย ในเบื้องต้นลูกหลานจะจัดการขึงผ้ากันแบ่งพื้นที่สำหรับกลุ่มของผู้หญิงซึ่งสามารถอยู่ร่วมกับผู้ตายได้ และสำหรับกลุ่มของผู้ชายซึ่งไม่สามารถอยู่ร่วมกับผู้ตายซึ่งเป็นหญิงได้ จากนั้นลูกหลานและญาติจะอ่านยาซีนหรือบทสวดอ่านเพื่อผู้ตาย แล้วจึงมีการอาบน้ำศพ หัวของผู้ตายหันไปทางตะวันตก และเท้าอยู่ทางทิศตะวันตก มีญาติผู้หญิง 3 คนคอยประคองร่างของผู้ตายเอาไว้ อีก 2 คนคอยอาบน้ำให้แก่ศพ โดยมีผ้าปิดร่างศพเอาไว้ในขณะที่อาบน้ำ คนอาบน้ำให้ศพรดน้ำไปที่ร่างของผู้ตาย และทำความสะอาดทุกซอกทุกมุมด้วยมือภายใต้ผ้าที่ปกปิดร่างกายนั่นไว้ เมื่ออาบน้ำให้แก่ศพเสร็จแล้ว ญาติจึงยกร่างของผู้ตายวางลงบนผ้าสีเหลี่ยมผืนผ้าสีขาว 3 ชั้น ข้างบนโรยผงไม้จันทน์ โดยให้หัวของผู้ตายอยู่ทางทิศตะวันออก เท้าอยู่ทางทิศตะวันตกเช่นเดียวกับขณะห่อศพ บางคนบอกว่าอาจจะให้หัวผู้ตายอยู่ทางทิศเหนือ เท้าอยู่ทางทิศใต้ก็ได้ หลังจากนั้นผู้จัดการศพนำสำลิจึงไปวางบนร่างของศพ ตลอดตั้งแต่ไหล่ไปจนกระทั่งถึงปลายเท้าโดยกระทำอย่างระมัดระวังมิให้ผู้อื่นเห็นเรือนร่างของศพ หลังจากนั้นจึงนำผ้าขาวที่ผู้ตายได้เคยใช้ประกอบพิธีอัยฮ์หรือเรียกว่า “กาเยนอิฮเร” มาปูบนลำตัวของผู้ตาย และนำเสื้อขาวที่ได้เตรียมไว้สวมใส่แก่ผู้ตายในระหว่างนี้ลูกหลานผู้ตายจะเข้ามาหอมแก้มหรือหน้าผากของผู้ตาย แล้วจึงห่อผู้ตายด้วยผ้าขาวชั้นที่ 1 และตามด้วยชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 ตามลำดับ ซึ่งชั้น 3 นี้จะมีเชือกทำด้วยผ้าขาวขนาดความกว้าง 1 เซนติเมตร วางเรียงได้ผ้าขาว 3 เส้นในช่วงลำตัวของผู้ตาย หลังจากห่อเสร็จสิ้น 3 ชั้นจึงผูกด้วยเชือกเหล่านี้ รวมทั้งใช้เชือก 2 เส้นผูกที่ปลายหัวและปลายเท้า หลังจากนั้นลูกหลานผู้ชายได้ยกที่แบกคนตายพร้อมด้วยผ้าคลุมที่มีตัวบทอัลกุรอาน ลูกหลานยกผู้ตายพร้อมกับเสื้อที่รองร่างของผู้ตายไว้ หลังจากนั้นเอาผ้าผูกแคร่ที่แบกกับตัวของผู้ตายโดยผูกไว้ 2 เส้น และนำผ้าคลุมร่างของผู้ตายอีกครั้ง แล้วยกผู้ตายลงจากบ้านนำไปยังมีสยิดซึ่งอยู่ใกล้สถานฝังศพหรือกุโบร์เพื่อละหมาดศพหรือละหมาดญานาซะ

ละหมาดศพหรือละหมาดญานาซะกำหนดไว้เวลา 10.00 น. มีผู้มาละหมาดประมาณ 130 คน การละหมาดญานาซะแตกต่างจากการละหมาด 5 เวลาที่ชาวมุสลิมปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน คือ จะมีผู้ตายวางหน้าผู้ละหมาด การละหมาดไม่มีการโค้งตัวไปข้างหน้า และไม่มีกราบลงกับพื้น จะมีก็แต่การยกมือขึ้นแบในระดับหัวไหล่แล้วประสานที่ได้หน้าออก พร้อมกับอ่านบทสวดในคำกัร้อลกรุอ่าน หลังจากนั้นจึงนำศพไปยังสถานฝังศพหรือกุโบร์ ซึ่งก่อนหน้านี้มีคนกลุ่มหนึ่งได้ขุดหลุมเตรียมฝังศพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

โต๊ะอิหม่าม โต๊ะครู โต๊ะคอเต็บ โต๊ะบิลาล ผู้ชายมุสลิม และนักศึกษาชายที่เรียนในโรงเรียนปอเนาะแบบเก่าหรือโต๊ะบาเก้ทั้งในและนอกชุมชนต่างพร้อมหน้ากันที่หลุมฝังศพ โดยแต่ละคนต่างรู้หน้าที่ของตนเองกล่าวคือ โต๊ะอิหม่าม โต๊ะครู โต๊ะคอเต็บ และโต๊ะบิลาลทำหน้าที่อ่านบทสวด “ตาร็อยเก็ง” หรือบทสวดที่อ่านให้แก่ผู้ตาย ณ หลุมฝังศพ และอ่านบทขอพรจากพระเจ้าหรือบทดุอาหลังจากที่ฝังศพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนนักศึกษาชายและชายมุสลิมบางส่วนที่เข้าร่วมละหมาดพร้อมกันอ่านกรูอ่านซึ่งมีทั้งหมด 30 เล่ม หรือ 30 ยุส โดยในครั้งนี้แต่ละคนได้รับมอบหมายให้อ่านคนละ 1 เล่ม ในขณะที่เดียวกับลูกของผู้ตายได้นำเอาของและเงินที่เตรียมไว้บริจาคแก่ผู้ที่ช่วยเหลือในขั้นตอนนี้ของบริจาคนั้นได้แก่ งาน 1 ใบห่อด้วยผ้าขาวม้าลายดอก และข้าวสาร 1 ถัง วิธีการเสร็จลงพร้อมกับการเดินทางกลับของผู้นำศาสนา ชาวบ้าน และนักศึกษา หลังจากนั้นในช่วงค่ำเจ้าภาพได้เชิญชาวบ้านผู้ชายมาอ่านอัลกรุอ่านที่บ้านเพื่อเพื่ออุทิศกุศลให้แก่ผู้ตาย จนกระทั่งครบ 7 วัน มีการเลี้ยงอาหารและบริจาคเงินเพื่อตอบแทน พร้อมกันนั้นลูกชายของผู้ตายได้ไปฝังศพ และอ่านคำกัร้อลกรุอ่านแก่ผู้ตายด้วย และในทุก ๆ วันพฤหัสบดีช่วงกลางคืนที่ชาวไทยมุสลิมมักจะเรียกคืนวันศุกร์ถูกหลานที่มีใจคิดถึงผู้ตายได้อ่านอัลกรุอ่านซูเราะห์ยาซีนเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว

โดยสรุปเมื่อมีการตายขึ้นในครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งซึ่งเป็นมุสลิมจะมีการจัดการกับศพตามหลักการศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่การอาบน้ำให้แก่ศพ การละหมาดให้แก่ศพ การฝังศพ ทุกคนในชุมชนล้วนมีบทบาทของตนเองกล่าวคือ สมาชิกในครอบครัวและเครือญาติมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการดำเนินการจัดงาน ชาวบ้านในชุมชนมีบทบาทในฐานะที่เป็นชาวมุสลิมด้วยกันและเป็นเพื่อนบ้าน ต้องเยี่ยมเยียนหรือแสดงความเสียใจแก่ครอบครัวนั้น ผู้นำศาสนามีบทบาทในการดำเนินการกับศพตามศาสนากำหนด การจัดการกับศพ การเชิญผู้นำศาสนาและชายมุสลิมมาอ่านยาซีนให้แก่ผู้ตายภายหลังจากได้จัดการกับศพจึงเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีส่วนจัดเทศกาลสมาชิกในครอบครัว และคนในชุมชน

การแบ่งมรดกในอิสลาม

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการแบ่งมรดกในอิสลามโดยอาศัยการสัมภาษณ์โต๊ะครู วาอะโต๊ะครูอธิบายอย่างคร่าว ๆ เพราะหลักการแบ่งมรดกมีรายละเอียดที่ซับซ้อน เขาบอกว่า คนเรามีครอบครัว ถ้าเราเป็นโสดเราก็คืออยู่กับพ่อแม่ มนุษย์เราต้องมีทรัพย์สิน เสื้อผ้าที่เป็นทรัพย์สิน เมื่อมีคนตายไม่ว่าชายหญิง ดังนั้นต้องดูบคือบังคับให้แบ่งซากอหรือมรดก ตามหลักการอิสลาม พ่อแม่รับมรดกได้ ลูกรับมรดกได้ แต่หลักการคือไม่สวนทางกับศาสนา ถ้าพ่อนับถือพุทธ ลูกเป็นมุสลิม พ่อตายลูกรับมรดกไม่ได้ ถ้าพ่อเป็นมุสลิมลูกเป็นพุทธพ่อรับมรดกของลูกไม่ได้

สามีภรรยาถ้าหย่าร้างกัน เคยอยู่กินทำงานด้วยกันเวลาแบ่งมรดกผู้หญิงต้องดูบหรือบังคับให้สามีเขาแบ่งมรดกได้ ค่าเลี้ยงดูลูก ค่านมลูก ค่าดูแลบ้าน ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน เรียกห้องจากสามีได้ ตามหลักการอิสลามไม่ใช่งานหรือความรับผิดชอบของฝ่ายหญิง แต่เป็นงานหรือความรับผิดชอบของฝ่ายชาย ถ้าผู้หญิงฟ้องร้องผู้ชายจะชนะ การแบ่งมรดกมีหลักเกณฑ์คร่าว ๆ ดังนี้ ผู้ชายออกไปทำงาน แต่ผู้หญิงเลี้ยงดูลูก การที่สามีออกไปทำงานเหมือนกับว่าภรรยาออกไปทำงานด้วย ดังนั้นผู้ชายทำงานคนเดียวต้องแบ่ง 2 ส่วน ถ้าคิดกันจริง ๆ ต้องเลี้ยงดูผู้หญิงเท่าไร หากภรรยาเรียกร้อง ถ้าภรรยาทำงานสามีไม่ได้ทำงานอะไรวัน ๆ ได้แต่ลากนเขาไปเที่ยวเล่นหมากฮ้อตามถนน คุยตามร้านน้ำชา ผู้หญิงทำงานขายของงก ๆ ถ้าหย่าร้างกันหรือตายกันไป ในส่วนของภรรยาไม่ต้องแบ่ง 2 ผู้หญิงทำงานได้ผู้หญิง ถ้าผู้ชายทำงานต้องแบ่ง 2 ถ้าผู้หญิงทำงานร่วมกับสามีจะแบ่ง 2 ไม่ได้ ต้องเอาเปอร์เซ็นต์ของผู้หญิงที่เขาทำงานอีก

การแบ่งมรดกมีฮุกุมหรือหลักการแบ่ง แต่ละหลักการมีสาขาอีก สาขาของมันนั้นไม่เท่ากัน ถ้าคนนี้ (ผู้ชายที่ตาย) แต่งงานได้ลูกชายทั้งหมด ภรรยาได้รับมรดกของสามีได้ ทรัพย์สินที่ได้จากการทำงานนั้นแบ่งต่างหากให้ภรรยาก่อนแล้ว ส่วนที่เหลือซึ่งเป็นของสามี ภรรยาได้รับมรดกได้ ภรรยาถิ่นซุมง ฮัรตอซุมงของสามี (หนึ่งใน 6 ของสาขามรดกภาคฟิรดูที่กำหนดให้แบ่งในอัตราส่วน 1/8 กล่าวคือ 1 ส่วนให้แก่คู่สมรสของผู้ตาย ที่เหลือแบ่งแก่ลูก หากมีส่วนเหลืออีกซึ่งหมายถึงหาผู้รับมรดกในส่วนนี้ไม่ครบจึงแบ่งแก่ผู้มีสิทธิได้รับส่วนเหลือตามที่ปรากฏในคำกัร้อล-กูรออัน และในซุนนะหั่นบี) เช่นทรัพย์สินแบ่งเป็น 8 กอง ถ้าได้ 80,000บาท หากลูกเป็นผู้ชายหมด ภรรยาได้ส่วนแบ่ง 10,000บาท อีก70,000 บาทนั้นให้ลูกชายทั้งหมด แต่ถ้าลูกผู้หญิงรับทั้งหมดไม่ได้ ลูกผู้หญิงรับครึ่งหนึ่ง 70,000 บาทได้ 35,000 บาทแล้วอีก 35,000บาทแบ่งให้ญาติเขาอีก ต้องหาที่พ่อเขาหรือแม่พ่อเขา หมายถึงคนตายนี้พ่อแม่เขาได้รับมรดกได้ จะรับได้ก็ต้องมีซารัดหรือหลักเกณฑ์ เช่น กรณีที่ถือเมีย (ผู้ตายเป็นคนในชุมชนมาขอแต่พ่อแม่ของผู้ตายอาศัยอยู่ในชุมชนปาลัส) ตาย พ่อแม่เขายังอยู่ มรดกแบ่ง 2 ส่วน เมียรับมรดกได้ ลูกชายรับได้ ลูก

หญิงรับได้ พ่อแม่รับได้ บางทีพ่อได้มากกว่า พ่อได้รับมรดกได้หลายอย่าง อะชออะบะห์ และฟิรดู³⁶ เมียรับมรดกภาคอะชออะบะห์ไม่ได้ แต่รับมรดกภาคฟิรดูได้ เมียกับพ่อสามีบางทีพ่อรับได้มากกว่า ตัวอย่างผู้ชายคนหนึ่งตาย แต่ไม่มีลูก มรดกแบ่งเป็น 4 ส่วน 1 ส่วนได้เมีย อีก 3 ส่วนได้พ่อหมด ถ้ามีลูก ลูกชายได้ 2 ส่วน และลูกหญิงได้ 1 ส่วน โต้ะครุบอกเหตุผลที่ได้ลูกชายมากกว่า เพราะพระเจ้าใช้ให้ผู้ชายเลี้ยงเมีย การแต่งงานนั้นผู้ชายต้องใช้บาลาญอหรือสินสอด ผู้ชายต้องทำงาน ผู้หญิงไม่มีอะไรก็ได้ ขอให้ม้ออัลลาค (มารยาท) ผู้หญิงนั้นมีค่าแล้ว ผู้ชายกับผู้หญิงแบ่งเท่ากันไม่ได้ เพราะผู้ชายมีหน้าที่เลี้ยงดูผู้หญิง ดังนั้นอัลลอสูให้แบ่ง 2 ส่วนแก่ผู้ชาย แต่เมื่อผู้ชายมาขอผู้หญิงแต่งงานเมื่อรวมกับผู้หญิงแล้วได้ 3 ส่วนเหมือนกัน ผู้ชายได้ 2 ส่วน ผู้หญิงได้ 1 ส่วน ถ้าคิดไปคิดมาเหมือนกัน ผู้ชายต้องเป็นผู้ช่วยเหลือผู้หญิง โต้ะครุบอกว่าคนเดียววันนี้ ผู้หญิงบาลาญอ หรือให้สินสอดผู้ชาย จะแต่งงานผู้หญิงจ่ายสินสอดให้ผู้ชาย

การแบ่งมรดกโดยสรุปนั้นมีการแบ่งตามศาสนบัญญัติหรือเป็นไปตามกฎหมายอิสลาม และตามความยินยอมของสมาชิกในครอบครัวและเครือญาตินั้นด้วย โดยมีผู้นำศาสนาในชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการแบ่งมรดก สมาชิกในครอบครัวมีส่วนในการรับมรดกแตกต่างกันตามหลักการศาสนาอิสลาม ลูกชายของผู้ตายมักจะเป็นผู้มีสิทธิในมรดกค่อนข้างมากกว่าผู้อื่น ทั้งนี้เพราะศาสนาให้ความสำคัญว่าผู้ชายคือผู้นำในครอบครัว ส่วนสมาชิกคนอื่น ๆ จะได้รับมรดกตามอัตราส่วนที่กำหนดซึ่งขึ้นกับจำนวนสมาชิกครอบครัวและเครือญาติ และจำนวนมรดกเป็นต้น มรดกตามบัญญัติไว้ในกฎหมายอิสลามมีรายละเอียดและสลับซับซ้อนมาก เป็นประเด็นนอกเหนือจากงานวิจัยครั้งนี้

³⁶ ฟิรดู ในที่นี้หมายถึงมรดกภาคฟิรดู หรือมรดกส่วนกำหนดที่บุคคลจะได้รับอันเป็นไปตามข้อบัญญัติที่ปร กฎอยู่ใย้ชักรูฮอน และในขณะนั้นของท่านร่อซูล (ศ็อลลา)

อะชออะบะห์ ในที่นี้หมายถึงมรดกภาคอะชออะบะห์ หรือมรดกส่วนเหลือหลังจากที่ได้แบ่งแก่ผู้ได้รับส่วนกำหนดหรือฟิรดูเรียบร้อยแล้ว (หากแบ่งปันไม่ครบในส่วนของมรดกภาคฟิรดูจึงให้พิจารณาแบ่งปันส่วนที่เหลือให้แก่ผู้มีสิทธิในมรดกภาคอะชออะบะห์)